करारावर घेतलेला देश

गर्दीने गजबजलेलं, तरी पण फार सुंदर दिसणार छोटसं शहर हाँगकाँग एक लहानसं बेट आहे, तो एक छोटा देश आहे. तरी पण तो ब्रिटिशांची एक वसाहत आहे.

आपण आशियाचा नकाशा पाहिला तर असं दिसेल की हा चीनचाच एक भूभाग आहे. मग हा ब्रिटिशांची वसाहत कसा बनला? कित्येक वर्षे ब्रिटन चीनला अफूची निर्यात करीत असे. चीनी सरकारने अचानकपणे सन् १८४१ मध्ये या अफूच्या आयातीवर निर्बंध घातला. यावर ब्रिटिश सरकारला राग आला आणि त्यांनी हाँगकाँगवर आपला अधिकार प्रस्थापित केला.

चीन
हाँगकाँग
चीन
हाँगकाँग
व्हिक्टोरिया

तरी पण आपण करीत आहोत हे योग्य नव्हे याची ब्रिटिश सरकारला चांगली जाण होती. काही लहान-मोठ्या लढाया आणि तह झाल्यावर ब्रिटिश सरकारने मान्य केलं की हाँगकाँग हा चीनने शंभर वर्षांच्या करारावर ब्रिटनला दिलेला एक भूभाग आहे.

या कराराची मुदत १९९७ साली संपणार वाहे. आता ही कराराची मुदत वाढवायची चोनची इच्छा नाही. चीन हाँगकाँग परत आपल्या ताब्यात घेणार निश्चित!

दरम्यानच्या काळात हाँगकाँग जगातील एक अत्यंत महत्त्वाचं शहर बनलं. व्यापारी दृष्टीने या शहरात खूपच उलाढाल होऊ लागली. गगनचुंबी इमारती, त्यातील विलासमय जीवन आणि आधुनिक तांत्रिक सुखसोयी यामुळे हाँगकाँग शहराचे दृश्य चीनमधील अन्य शहरांच्या तुलनेत अगदीच निराळे दिसते. त्याचा साम्यवादाशी जरा ही संबंध नाही. अशा या शहराला चीनचे साम्यवादी सरकार आपला अनिर्बंध व्यापार करू देईल की नाही? चीनचे सरकार सांगत आहे की हाँगकाँगची स्थिति पूर्ववत् राहील, पण हाँगकाँगच्या मोठ-मोठ्या व्यापाऱ्यांचा या आश्वासनावर विश्वास नाही. म्हणून ते आपली कार्यपद्धति सिगापुर, बँकॉक, मनीला इत्यादि शहरांच्या पद्धतीनुसार बदलीत आहेत.

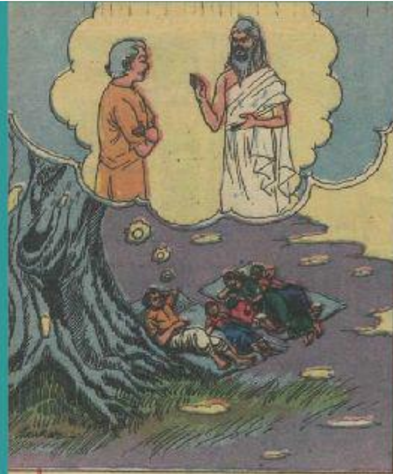
नातेवाईकांपासून सावध!

खूप जुनी गोष्ट आहे. मधुपुरी गावात रमानाथ नावाचा एक दानशूर गृहस्थ रहात असे. प्रथम तो चांगला श्रीमन्त होता; परन्तु आपल्या भविष्यकाळाचा विचार न करता प्रत्येकाला दान देत सुटल्यामुळे आता तो अगदीच दरिद्री बनून गेला होता. त्याची परिस्थिति चांगली असताना, त्याच्या उदारपणाचा फायदा घेणाऱ्यात जास्त भरणा त्याच्या नातेवाईकांचाच असे. पण आता त्याच्या पडत्या काळात त्याला मदत करायला मात्र त्यांच्यापैकी कोणीच पुढे यायला तयार नव्हते. उलट आता ते रमानाथबद्दल उलटसुलट प्रचार करून अफवा पसरवायला लागले होते!

काही नातेवाईक म्हणत की—रमानाथला स्वत:ला 'दानशूर' म्हणवून घ्यायची मोठी हौस असल्याने मागचापुढचा विचार न करता दानधर्म करून आता तो दरिद्री बनला आहे. काही म्हणत की—त्याने अनुचित मार्गाने पैसा मिळवला होता; तेव्हा आता तो सर्व 'हपापाचा माल गपापा' झाला! काही नातेवाईक तर असाही अपप्रचार करत की—रमानाथचं मनच चांगलं नाही, त्यामुळे त्याच्याकडून पैसे घेऊन आपलंही नुकसानच झालं! ते सर्वजण आता असा प्रचार करू लागले की-कोणी रमानाथला मदत केली, तर त्याचं काहीतरी 'अशुभ' होईल.

रमानाथचे नातेवाईक नसलेले काही लोक प्रथम त्याला मदत करू इच्छित होते; पण या सर्व अपप्रचाराच्या प्रभावामुळे तेही कोणी मदतीचा हात पुढे करीनात.

अशा स्थितीत रमानाथला त्या गावात रहाणेच अशक्य झाले आणि मुला-बाळांना घेऊन एकाद्या दूरच्या गावी जाऊन रहाण्याच्या इराद्याने तो मधुपुरी सोडून

निघाला. थोडा प्रवास केल्यानन्तर ते सर्वजण एका झाडाखाली बसले. मुलं पटकन झोपूनही गेली.

रमानाथची बायको दुःखी आवाजात त्याला म्हणाली–"हे पहा, आपण तर सर्व नातेवाईकांना आपल्याकडून होईल तितकी मदतच केली होती, आपण कुणाचा कधी अपकार केला नाही. तरीही आपल्या नातेवाईकांचा आपल्यावर असा रोष का? मला तर काहीच कळत नाही!"

यावर रमानाथ हसून तिला म्हणाला– "वेडी रे वेडी! तुला तर काहीच समजत नाही! ते आपले नातेवाईक असल्यामुळ पडल्या काळात आपल्याला मदत करण, ही त्यांची जबाबदारी आहे. ती टाळण्यासाठीच ते आपणाबद्दल अपप्रचार करून त्यांचा आपल्यावर राग आहे असं ढोंग करत आहेत! ते फक्त घेऊपासरे आहेत, दया-सहानुभूति वगैरे शब्द त्यांना ठाऊकच नाहीत. असल्या अपमतलबी लोकांच्या बाबतीत विचार करणं म्हणजेही आपला वेळ वाया घालवणंच होय! जाऊ दे, आता झोप तू!"

थंड श्वास घेऊन रमानाथची बायको झोपून गेली. आता रमानाथही आडवा झाला आणि थोड्याच वेळात त्यालाही झोप लागली. झोपेत त्याला एक स्वप्न पडलं–एक साधु त्याला दिसला. तो म्हणाला–"मागचा-पुढचा विचार न करता प्रत्येक पात्र माणसाला दान दिल्यामुळं आज तुला ही अवस्था प्राप्त झाली आहे. तरीही तू केलेलं पुण्य काही वाया गेलेलं नाही. ते एका अंगठीच्या रूपात या झाडाच्या ढालीत पडून आहे. ती तांब्याची अंगठी तू शोधून काढून आपल्या बोटात घाल. तुला हवं तितक धन त्या अंगठीच्या प्रभावानं मिळत राहील. अंगठी घालून तू प्रथम एक काम कर. इथं जवळच असलेल्या कमलापुर गावात जा. तिथे चावडीवर दहा माणसं बसलेली तुला दिसतील. त्यात एकजण नातेवाईक असेल.

कोणालाही व विचारता आपला तो नातेवाईक तू ओळखलास, तर ही तांब्याची अंगठी सोन्याची होईल. त्या क्षणापासून ती अंगठी तुला इच्छित धन देऊ लागेल. पण समजून-उमजूनही तू जोपर्यंत अपात्री दान करणार नाहीस तोपर्यंतच अंगठीचा प्रभाव टिकून राहील. जेव्हा केव्हा ती सोन्याची अंगठी पुन्हा तांब्याची होईल तेव्हा समज, की तिचा प्रभाव नाहीसा झालेला आहे! आपल्या त्या नातेवाईकाकडे फक्त एकच रात्र मुक्काम करून तू पुन्हा आपल्या गावी परत जा. आता ऊठ, लवकर आटप."

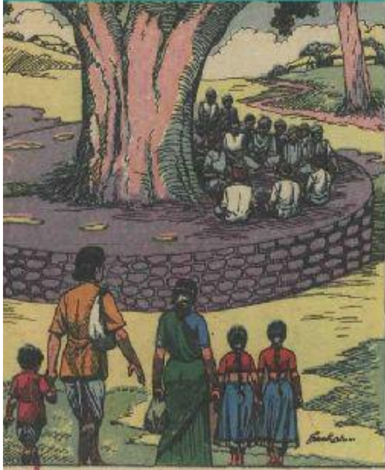
रमानाथ एकदम खडबडून उठून बसला. झाडाच्या पोकळीत थोडसं शोधल्यावर त्याला तांब्याची अंगठी सापडली. ती त्याच्या डाव्या हाताच्या तर्जनीत बरोबर बसली

रमानाथनं आपल्या बायको-मुलांना उठवले अन् सर्वांसह तो कमलापुरकडे निघाला. अंधार होण्यापूर्वीच तो चावडीवर पोचला. स्वप्नात साधुनं सांगितल्याप्रमाणेच तेथे दहा माणसं त्याला दिसली. आणि आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे त्यावेळी ती सर्वजण रमानाथबद्दलच बोलत होती.

"माझे वडील एकदा काही कामासाठी मधुपुरीला गेले होते. तेथे त्यांना हृदय-

विकाराचा झटका आला, पण त्यांच्या ओळखीच्या माणसांनीही त्यावेळी त्यांना कसली ओळख दाखवली नाही, की कसली मदत केली नाही. कोणा एका अनोळखी माणसाने माझ्या बाबांना वैद्याकडे नेले. वैद्याने फीदाखल खूप मोठी रक्कम मागीतली, ती सुद्धा त्या भल्या माणसाने दिली आणि कधी ते पैसे परतही मागितले नाहीत. हे सर्व बाबांनी आम्हाला मागाहून सांगितले होते. पण अलिकडे ऐकलं की तो माणूस वाईट परिस्थितीत आहे, अन् मधुपुरी सोडून निघाला आहे! हूऽऽऽ! भल्या माणसांचे दिवस राहिले नाहीत आता!" एकजण बोलला.

अशा तऱ्हेने एका पाठोपाठ एक एकजण रमानाथची स्तुति करत होते. त्यांच्यात महेश नावाचा एकच माणूस जरा निराळा होता. तो म्हणाला–"हूं ऽ, तुम्हा लोकांना खरी गोष्ट माहीतच नाहीसं दिसतंय! रमानाथच्या आजोबांनी अनेक अत्याचार करून खूपशी मिळकत केली होती. त्या पापांचं फळ म्हणून त्याला महारोग झाला आणि त्या रोगानेच त्याचा प्राण घेतला."

"हूं ऽऽ! अस्सं आहे होय? पाहिलंत? महेशनं हे सांगितलं नसतं तर आपण खरो-खरच रमानाथला मोठा उदार, दानशूर असं समजत राहिलो असतो." बाकी सगळे बोलले.

त्याच वेळी रमानाथ सरळ महेशजवळ जाऊन म्हणाला–"बेटा, मी रमानाथ. आम्ही आत्ताच मधुपुरीहून इथे येत आहोत. मला कल्पनाही नव्हती की इथे कमला-पुरमध्ये माझा कोणी नातेवाईक असेल. पण आत्ता तुला पाहिलं, अन् ओळखलं की तू माझ्या नात्यातलाच आहेस."

तिथे बसलेल्या लोकांना जेव्हा कळलं की हाच रमानाथ आहे, तेव्हा महेश सोडून बाकी सर्वजण उठून उभे राहिले, अन् मोठ्या आदराने हात जोडून ते त्याला म्हणाले–"महाराज, आम्ही आपणाबद्दल खूप ऐकलंय्. आज आपलं दर्शन घडलं, आमचं मोठं भाग्यच म्हणायचं! आपल्या-सारख्या सज्जन माणसाला असे वाईट दिवस आलेले पाहून आम्हाला फार वाईट वाटतंय. आता आमच्याकडून आपणाला कसली मदत होण्यासारखी असेल तर सांगा, आम्ही जरूर ती करू."

रमानाथचे आपल्या हातातल्या अंगठी-कडे लक्ष गेलं. ती आता तांब्याची राहिली नव्हती, सोन्याची झाली होती!

त्या लोकांकडे पाहून मन्दसे हसत रमानाथ म्हणाला–"मला कुणाच्या मदतीची अपेक्षा नाही. चांगलं काम करणाराला संकटं कधीच सतावत नाहीत. तुमच्यापैकीच कुणाला कसली गरज असेल

तर सांगा मला, मीच मदत करीन त्यांना. मला कुणाच्या मदतीची खरंच काही आवश्यकता नाही!"

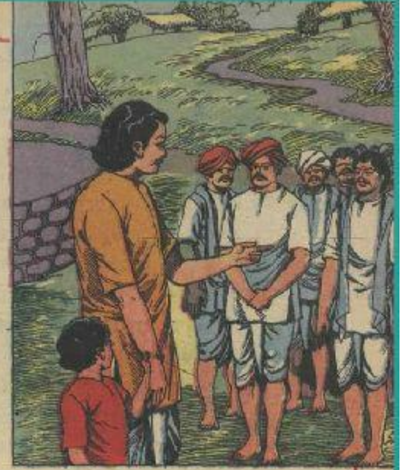
यावर त्यांच्यापैकी एकजण म्हणाला–"मी सावकाराकडून शंभर रुपये कर्जाऊ घेतले होते, व्याजासकट आता ते पाचशे झालेत. मी उद्यापर्यंत हे पैसे दिले नाहीत तर तो माझं शेत ताब्यात घेणार आहे."

"तू रात्री आपल्या सावकाराला घेऊन माझ्यापाशी ये. मी आज महेशकडे राहणार आहे." रमानाथ म्हणाला.

महेशला वाटले, की रमानाथ पुन्हा चांगला श्रीमन्त झालेला दिसतोय, म्हणून मोठ्या अदबीने त्याला नमस्कार करत महेश म्हणाला–"माझे बाबा म्हणाले, की आपण माझे काका लागता. चला ना. आपण आमच्या घरी जाऊ."

हा सर्व तमाशा रमानाथच्या बायको-मुलांना मोठा आश्चर्यजनक वाटला. त्या रात्री रमानाथ आपल्या कुटुंबासह महेशच्या घरी राहिला त्याने गरजू लोकांना पैशांची मदत केली. डाव्या हातातली अंगठी त्याला इच्छामात्रेण पैसे देत होती ही गोष्ट त्याने आपल्या बायकोला सांगितली.

दुसऱ्या दिवशी रमानाथ घरी निघाला. तेव्हां महेशच्या वडिलांनी त्याच्याकडे मुलीच्या लग्नासाठी दोन हजार रुपयांची

मागणी केली. रमानाथनं त्याच्याकडून कर्जरोखा लिहून मागितला, पण तो देण्याची त्याची तयारी नव्हती.

तेथून आपल्या गावाकडे परत जाताना पुन्हा रमानाथ आपल्या कुटुंबासह त्याच झाडाखाली थांबला, अन् विश्रान्ती घेऊ लागला. रमानाथची मुलं लवकरच झोपली. तेव्हा रमानाथची बायको त्याला विचारू लागली–"तुम्ही सगळयांना मदत करता, मग आपल्या या भावाला का मदत केली नाहीत?"

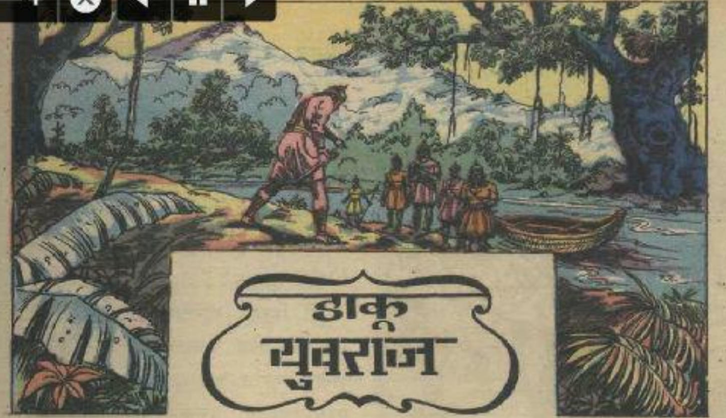
"बावळे! तू अगदीच असमंजस आहेस बघ. माझ्याकडे आता पैसा आहे, हे पाहूनच त्याने माझ्याकडे पैसे मागितले,

फार निकड होती म्हणून नव्हे. तसं असतं तर कर्जरोखा लिहून द्यायला त्याने मागे-पुढे पाहिले नसते; कर्जाऊ का होईना, पण पैसे घेतले असते. कळलं ना? एखाद्या अनोळखी माणसाने पैसे मागितले, म्हणजे त्याचा अर्थ होतो की तो खरोखरीच गरजवन्त आहे. अशा तऱ्हेने पैसे मागणारात काही ढोंगी लोक असू शकतात. पण त्यांचं ढोंग जोपर्यंत आपल्याला माहीत नसतं, तोवर आपण त्यांचा संशयही घेऊ शकत नाही. अन् प्रत्येकाचाच संशय घेतला तर खऱ्या गरजू व प्रामाणिक लोकांना आपण मदतही करू शकणार नाही ना? पण दोस्त अन् नातेवाईकांच्या बाबतीत विचार करायचा, तर त्यांच्याकडून मात्र रोखा लिहून घेतल्यावाचून त्यांना मदत मुळीच करू नये. आता कळलं नीट सगळं?" रमानाथनं समजावले.

रमानाथच्या या उत्तराने त्याच्या बायकोचं समाधान झालं अन् तीही झोपून गेली. रमानाथलाही आता जांभई आली अन् तो झोपेच्या अधीन झाला. स्वप्नात पुन्हा त्याला तो साधु दिसला. "जो मागेल त्याला दान देण्याच्या तुझ्या पूर्वीच्या धर्मकार्यापेक्षा तुझं आजच धर्मकार्य हे अधिक श्रेष्ठ दर्जाचं आहे. कमलापुरच्या आपल्या नातेवाईकाला तू बरोबर ओळखलंस, तेव्हाच माझ्या लक्षात आलं की आता तुझी अक्कल ठिकाणी आली आहे. इथून पुढेही अशाच प्रकारे बुद्धि वापरून दान-धर्म कर, म्हणजे तुला कधीही गरीबी येणार नाही." इतके सांगून साधुमहाराज अन्तर्धान पावले.

झोपून उठून रमानाथने आपल्या बायको-मुलांनाही उठवले. अन् तो पुन्हा मधुपुरीला गेला. नंतर अनेक दानं देत तो आपलं आयुष्य घालवत राहिला, आता त्याला आराम अन् चांगलं नावही मिळू लागलं. त्याच्यासारखी कीर्ति आसपास कुणालाच कधी मिळाली नाही. आता रमानाथबद्दल एकही अपशब्द काढायची कोणाची हिम्मत नव्हती.

[१५]

[जयपुरीचा सरदार याने भग्नावशेषातून बाहेर काढलेली देवी कनकदुर्गेची सोन्याची मूर्ती वीरसिंहाला देऊन टाकायला नकार दिला होता; म्हणून सर्पदन्त सोन्याची मूर्ति हस्तगत करून नावेतून घेऊन जाऊ लागला. परन्तु जणू आकाशातूनच अचानक टपकल्यासारखा कोणी माणूस नावेत उतरला आणि मूर्ति घेऊन तेथून नाहीसाही झाला. —यानन्तर]

"थांबा!" सेनापति सर्पदन्त वेड लागल्यासारखा ओरडला. नन्तर नावेजवळ पोचून त्यातल्या शिपायांना धमकावत त्याने विचारले–"बोला, कुठे गेला तो डाकू? नावेचा पाठलाग करत नदीतून तुमच्या मागेमागे यायला तो कोणी मासा किंवा मगर तर नक्कीच नाही ना! गप्प का बसलात? तुम्ही काय झोपला होतात सगळे? की दिवसा-ढवळ्या कसली स्वप्नं पहात होतात?"

"सरकार, पापणी लवायच्या आत तो मूर्ति घेऊन जंगलात पळून गेला!" नावेतून किनाऱ्यावर उतरत ते शिपाई म्हणाले.

त्यांचे बोलणे समजायलाच सर्पदन्तला थोडा वेळ लागला. समजल्यावरही त्याचा यावर विश्वास बसेना. दोराच्या साह्याने कोणी नावेवर उतरला आणि डोळा

लवायच्या आता इतकी जड, वजनदार मूर्ति उचलून सहजतेने नदीपार पोचून गेला-असे घडेलच कसे? हा विचारही अगदी अशक्य वाटतो! कारण शेवटी ती मूर्ति किल्ल्याबाहेर काढून नदीकिनारी, आणायलाच चार शिपायांना मिळून किती त्रास झाला होता! तेव्हा इतके मोठे ओझे उचलून तो एकटाच डाकू नदीपलीकडे जाऊच कसा शकला?

शिपाई बिचारे माना खाली घालून सर्पदन्तसमोर चुपचाप उभे होते.

आपण मोठ्या कौशल्याने मिळवलेली मूर्ति अशी हातून निसटली-ही गोष्ट सर्पदन्तच्या दृष्टी क्षुल्लक नक्कीच नव्हती. त्यामुळे रागाने तो वेडापिसा झाला. जवळच उभ्या असलेल्या एका शिपायाला सणसणीत चपराक मारून तो ओरडला-"कोणी अनोळखी, बंडखोर आला अन् ती सुन्दरशी सोन्याची मूर्ति घेऊन पळून गेला-तोवर तू काय करत बसला होतास? अंडी उबवत होतास, की डोळे उघडे ठेवून झोपला होतास?"

तो शिपाई म्हणाला-"सरकार, इतके मोठमोठे योद्धे हत्यारबन्द होऊन मूर्तीची राखण करीत असताना, एकाद्या सामान्य माणसाला ती उचलून नेणं कसं शक्य होईल? हे शक्य होईल असं आपल्याला तरी वाटतं का?"

"म्हणजे, तुला म्हणायचंय तरी काय?" सर्पदन्तने विचारले.

"ती मूर्ति नेणारा कोणी डाकू, लुटारू नसून, हे कोण्या दुष्ट आत्म्याचंच काम असलं पाहिजे सरकार!" तो शिपाई म्हणाला.

"ओहो! असं होय?" सर्पदन्तने मान हलवली अन् काहीसा विचार करून तो म्हणाला-"हां, असंच असलं पाहिजे. आता ही गोष्ट तूच आपल्या महाराजांना सांग."

शान्तिपुरला पोचताच सर्पदन्त व शिपाई यांनी मिळून वीरसिंहला सांगितले की-"अर्ध्या रात्रीच्या मिट्ट काळोखात भुतासारखी एक काळी आकृति अचानक उडी मारून नावेवर आली आणि डोळ्यांची पापणी लवते न लवते तोच सोन्याची मूर्ति उचलून अदृश्य झाली.

त्यांच्या गोष्टीवर वीरसिंहचा विश्वास बसेना! तरीही तो काहीसा विचारात पडला-सध्या तरी आपली सगळीकडून हारच होत आहे. असं का बरं होत असावं? कुणी आपल्यावर काही जादू-टोणा तर केला नाही नं? असेल?-या सर्वांचा वीरसिंह मोठ्या गंभीरतेने विचार करू लागला.

तिकडे जयपुरीवरही उदासीनतेचे ढग पसरले होते. कनकदुर्गेच्या मूर्तीची प्रतिष्ठापना करण्याच्या वेळेची सर्वजण मोठ्या उत्कंठेने वाट पहात होते. नवीन मंदिरही बांधून तयार होते. अशा ऐन वेळीच वीरसिंहचा सेनापति सर्पदन्त मूर्ति हस्तगत करून निघून गेला. लोकांना या गोष्टीचा मोठा अचंभा वाटला! सुमेध राज्यावर एका दुष्ट शासकाचा अधिकार चालू आहे, ही गोष्ट जयपुरीच्या लोकांना माहित होती. पण त्याची दुष्ट नजर प्रेताच्या सावलीसारखी आपल्याही राज्यावर पडेल याची मात्र त्यांना कल्पना नव्हती.

राजा शंकरवर्मा एका खोलीत मुकाट्याने बसून होता. कोणीही त्याच्याजवळ जाण्याचे धाडस करू शकत नव्हते! अशा नाजुक परिस्थितीत त्याची एकुलती एक मुलगी सुकन्या त्याच्याजवळ गेली आणि आपल्या मृदुमधुर आवाजात बोलू लागली-"बाबा, मला आतून कुठून तरी अशी खात्री वाटतेय की देवी कनकदुर्गा स्वतःच नक्की आपल्याकडे परत येईल."

तिचे बोलणे ऐकून शंकरवर्माच्या उदास चेहऱ्यावर हास्य फुलले!

खरोखरच अघटित घडले होते. देवी कनकदुर्गेच्या मूर्तीवर सुकन्येचे फार प्रेम बसले होते, म्हणूनच देवीच्या प्रतिष्ठापनेचा उत्सव खूप धुमधडाक्याने साजरा करायचे ठरवले होते शंकरवर्माने. अशातच

देवीची मूर्ति जेव्हा शत्रूने पळवून नेली तेव्हा सुकन्येच्या मनावर जोरदार आघात झाला होता. पण इतके सगळे घडूनही सुकन्या आपल्या मनातले दुःख मनातच दाबून आपल्या पित्याला उत्साहित करायचा प्रयत्न करत होती. ही गोष्ट शंकरवर्मा जाणून होता, त्यामुळे आपले उफाळणारे दुःख आतल्या आत दाबून ठेवत मोठ्या प्रेमाने सांत्वन देण्यासाठी त्याने आपल्या मुलीला मिठीत घेतले.

"बाबा!" पक्षाच्या आवाजासारखा एक आवाज अचानक ऐकू आला.

शंकरवर्मा आश्चर्यचकित होत आवाजाच्या दिशेने पाहू लागला. जयानन्द मुनींच्या आश्रमातला पोपट 'मल्ली' तेथे खांबावर बसलेला त्याला दिसला.

त्याला पाहून शंकरवर्मा एकदम उभा राहिला अन् त्याने पोपटाला खांबावरून उचलून खाली घेतले. पण मल्ली पुन्हा फुर्रकर उडाला अन् दिव्याच्या एका ठाणवईवर बसला अन् मागे वळून पाहू लागला. त्याचा संकेत समजून शंकरवर्मा त्याच्या मागे मागे जाऊ लागला. सुकन्याही त्यांच्याबरोबर निघाली.

थोड्याच वेळात पोपट राजाच्या उद्यानात पोचला. त्यावेळी तेथे सर्वत्र चांदणे पडलेले होते. पोपट एका डाळिंबाच्या झाडाच्या डहाळीवर बसलेला होता. त्याच्याकडेच पहात शंकरवर्मा चालत होता. पण अचानक सुकन्या म्हणाली– "बाबा, इकडे पहा! देवी पुन्हा आपल्याकडे निघून आली!" अन् असे बोलत असताना तिचा आवाज अद्भुत आवेग आणि आनन्द यांमुळे गदगदून गेला होता!

सर्पदन्त जी मूर्ती जबरदस्तीने घेऊन गेला होता ती मूर्ति आता त्या डाळिंबाच्या झाडाखाली उभी होती! सुकन्या धावतच मूर्तिजवळ जाऊन बसत, आणि आनन्दाश्रु ढाळत उत्साहाने म्हणाली–"बाबा, मी म्हटलं नव्हतं, आपल्याकडे ही मूर्ति आपण होऊन निघून येईल असं? पहा आता स्वतःच!"

शंकरवर्मा यावर काय बोलणार? आपल्या हातून सुटून गेलेली मूर्ति परत आली खरी! पण हे सर्व कसे घडले? ती इथे आणली तरी कोणी? अन् कशी? अशा विचारात गढून तो अपलक मूर्तिकडेच पहात राहिला.

आता मल्लीनाथ आवाज करत हसू लागला. शंकरवर्माने आश्चर्याने तिकडे पाहिले. झाडाखाली एक सुन्दर तरुणाचा हात दिसत होता. त्यावरच मल्ली बसलेला होता! तो तरूण हळूहळू शंकरवर्माजवळ पोचला, आणि नमस्कार करूण म्हणाला–"मी कोण आहे, हे आपल्याला ठाऊक नसेल, पण गुरुदेव जयानन्द मुनींनी मला आपणाबद्दल सर्व सांगितले आहे."

"तू....युवराज सन्दीप आहेस. होय न?" मोठ्या उत्साहाने आणि आनन्दाने शंकरवर्माने विचारले.

"होय, मी आपला सेवक आहे." युवराज संदीप उत्तरला.

दुसऱ्याच क्षणी शंकरवर्माने प्रेमाने युवराजाला मिठी मारली आणि म्हटले– "मी तुला भेटायला किती आतुर होतो हे तुला माहीत नसेल. इतक्या दिवसांनंतर माझी ती इच्छा पूर्ण झाली! देवाचे खरोखर आभारच मानायला हवेत यासाठी. तरीही मला अजून हे नाही समजलं

की सर्पदन्तने नेलेली मूर्ति इथे कशी आली?"

"ही कनकदुर्गेची मूर्ति परत आणून आपल्या हवाली करायचं भाग्य मलाच लाभलं, महाराज!" राजकुमार सन्दीपने सांगितले.

"खरंच? कशी आणलीस तू ती?" शंकरवर्माने उत्सुकतेने विचारले.

सर्पदन्तच्या शिपायांची नजर चुकवून आपण ती मूर्ति नावेतून कशी पळवली, याची हकिकत सन्दीपने थोडक्यात निवेदन केली. ते ऐकून शंकरवर्मा चकितच झाला! त्याने विचारले–"तरी ही इतकी वजनदार मूर्ति एकाच हाताने उचललीस तरी कशी तू?" प्रश्न विचारत असताना शंकरवर्माचे डोळे आश्चर्याने विस्फारित झाले होते.

"एका गोष्टीची आठवण झाली की मलाही मोठं आश्चर्य वाटतं. हेच काम मी पुन्हा कधी करू शकेन की नाही याची मलाही शंकाच वाटते." सन्दीप म्हणाला.

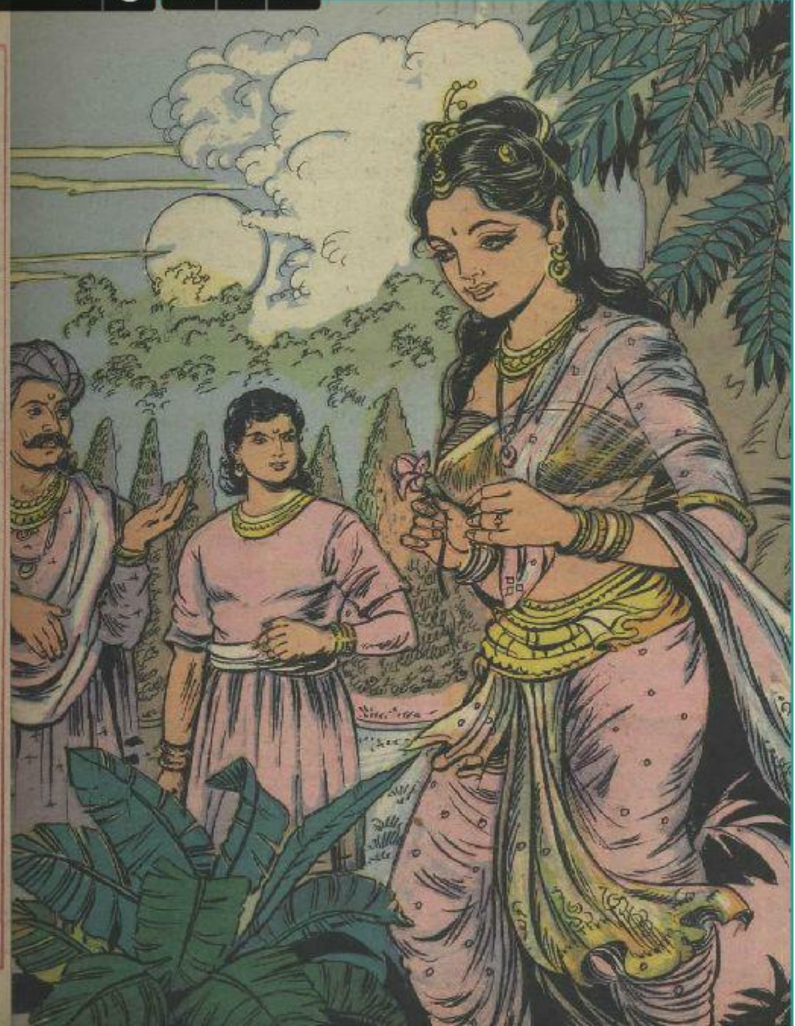
"ती काही दैवी शक्ति असली पाहिजे, याबद्दल शंकाच नाही. इकडे परत यायची देवीचीच इच्छा असावी म्हणून ती परत निघून आली इथे!" सुरेल आवाजात सुकन्या बोलली.

आश्चर्याने सन्दीप सुकन्येकडे पाहू लागला. हे सर्व पहात हळूच हसत शंकरवर्मा म्हणाला–"राजकुमार! ही माझी सुपुत्री सुकन्या! युवराजाशी कसं बोलावं, हे अजून कळत नाही तिला! आता यापुढे शिकेल ती!"

"तरीही, खरं बोलायला तिला कोणी काही शिकवायची गरज नाही, मला वाटतं!" मन्द हसत युवराज सन्दीप बोलला.

आपल्या मुलीकडे वळून शंकरवर्मा म्हणाला–"युवराज आता आपला पाहुणा आहे बाळ! त्याचे उत्तम आतिथ्य करायची जबाबदारी आहे आपली."

"मी आपणाबरोबर राजवाड्यात यायला नकार देत नाही, पण जास्त वेळ मी

आपणाबरोबर राहू नाही शकणार! सर्वजण माझी मोठ्या आतुरतेने वाट पहात असतील. आणखी एक खास गोष्ट आहे. वीरसिंह कोणत्याही क्षणी आपल्यावर हल्ला करायला येईल. मी आणि माझे साथीदार आपल्या संरक्षणाची व्यवस्था करू. तरीही आपण सजग व सावधान असावे." असे बोलत युवराज सन्दीप शंकरवर्माबरोबर त्याच्या राजवाड्यात गेला.

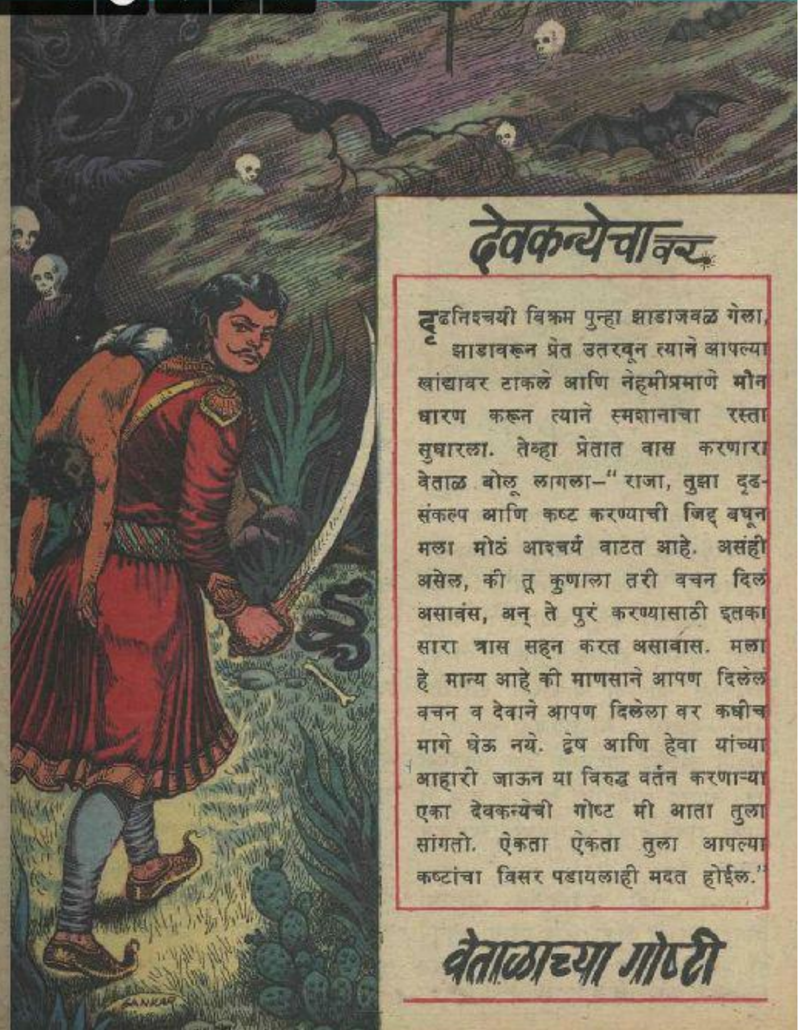
युवराज एका आसनावर बसलेला होता. त्याच्यासाठी दूध व फळे घेऊन सुकन्या निघाली. तेव्हा शंकरवर्मा युवराजाला म्हणाला – "युवराज, मला स्वतःच्या सुरक्षिततेची मुळीच काळजी वाटत नाही. मी तुझ्या सुरक्षिततेबद्दल शंकित आहे! खरं म्हणजे हा वीरसिंह जिवन्त असेपर्यंत तुझ्या डोक्यावर नेहमीच संकटाचे ढग पसरलेले असतील. त्या दुष्टाचे अत्याचार यापुढे सहन करणे, शहाणपणाचे ठरणार नाही. मला वाटतं की त्याचा अन्त करायची हीच बरोबर वेळ आहे."

"वीरसिंहाचा अंत करण्याची संधि मला अनेकदा मिळाली होती. पण त्याला युद्धभूमीवर आमनेसामने लढून कंठस्नान घालण्याचा माझा विचार आहे. कपट-कारस्थान करून त्याने माझ्या पित्याचा अंत घडवून आणला हे मला माहीत आहे. पण तरीही त्याच पद्धतीने आपण त्याचा अन्त करावा हे मला पसन्त नाही. त्याच्याशी रणभूमीत आमनेसामने लढावं आणि त्याचं सैनिक बळ नष्ट करून रणांगणावरच तो कामी यावा ही माझी इच्छा आहे. पण, जर मी हारलो, तरीही मला त्याची चिन्ता नाही. कारण वीरता व बहादुरीचा हा रिवाजच आहे!" युवराज सन्दीप गंभीर आवाजात म्हणाला.

फळांनी भरलेली थाळी घेऊन त्या खोलीत पाऊल ठेवणाऱ्या सुकन्येने त्याचे हे शब्द ऐकले अन् ती लाकडी पुतळी सारखी उभीच राहिली! युवराजाचे बोलणें ऐकून शंकरवर्माही फार खूष झाला.

(क्रमशः)

देवकन्येचा वर

दृढनिश्चयी विक्रम पुन्हा झाडाजवळ गेला, झाडावरून प्रेत उतरवून त्याने आपल्या खांद्यावर टाकले आणि नेहमीप्रमाणे मौन धारण करून त्याने स्मशानाचा रस्ता सुधारला. तेव्हा प्रेतात वास करणारा वेताळ बोलू लागला–"राजा, तुझा दृढ-संकल्प आणि कष्ट करण्याची जिद्द बघून मला मोठं आश्चर्य वाटत आहे. असंही असेल, की तू कुणाला तरी वचन दिलं असावंस, अन् ते पुरं करण्यासाठी इतका सारा त्रास सहन करत असावास. मला हे मान्य आहे की माणसाने आपण दिलेलं वचन व देवाने आपण दिलेला वर कधीच मागे घेऊ नये. द्वेष आणि हेवा यांच्या आहारी जाऊन या विरुद्ध वर्तन करणाऱ्या एका देवकन्येची गोष्ट मी आता तुला सांगतो. ऐकता ऐकता तुला आपल्या कष्टांचा विसर पडायलाही मदत होईल."

वेताळाच्या गोष्टी

आणि वेताळ गोष्ट सांगू लागला–चक्रधरपुरमधे रहाणाऱ्या चन्द्रकान्तचे आईवडील त्याच्या लहानपणीच वारले होते. स्वत:वर काही जबाबदारी आहे, याची कसलीही जाणीव न होताच पोरका चन्द्रकान्त आपल्या आजीच्या देखरेखीखाली वाढला. वडिलार्जित संपत्तीच्या नावाने त्याच्या वाट्याला दहा एकरांचा एक ओसाड जमिनीचा तुकडाच काय तो आला होता, बाकी पैशा-अडक्याच्या नावे पूज्यच!

एकदा रात्री चन्द्रकान्तला आपल्या झोपडीत काही केल्या झोप येईना, म्हणून तो आपल्या त्या पडीक शेतात जाऊन झोपला. पण तेथेही त्याला चैन पडेना. जंगलात जाऊन पडल्यासारखी त्याला भीति वाटू लागली. थोड्या वेळाने आकाशांत चन्द्र दिसू लागला, चांदणं पडलं आणि थंड वारा वाहू लागला. आता कुठे चन्द्रकान्तला झोप लागली.

बरीच रात्र उलटल्यावर कुठूनसे सुरेल आवाजातले गाणे त्याला ऐकू येऊ लागून तो झोपेतून अचानक जागा झाला. एक अद्‌भुत सौन्दर्यवती स्त्री हिरवी साडी आणि अमूल्य असे दागिने धारण करून आपल्याच दिशेने येत असलेली त्याला दिसली.

तिला पहाताच, ती कोणी देवकन्या असावी असे चन्द्रकान्तला वाटले. तो तिला म्हणाला–"तू मोठी नशीबवान आहेस, कसली काळजी किंवा त्रास हा काय प्रकार असतो याचा तुला कधी अनुभवच नाही! म्हणूनच अशी खुल्या चांदण्यात रात्री मजेने इकडे तिकडे फिरताना दिसत आहेस! आम्हा मानवांच्या नशीबी मात्र केवळ त्रासच त्रास वाढून ठेवलेला असतो."

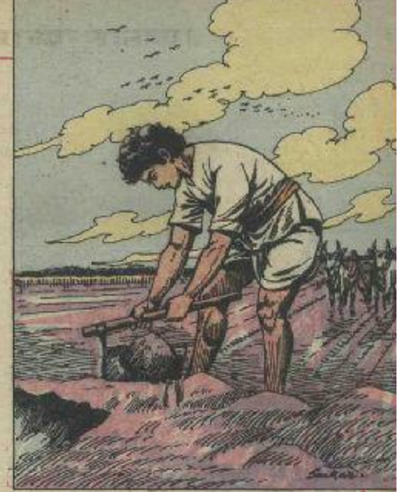
चन्द्रकान्तकडे निरखून पहात देवकन्या म्हणाली–"अरे, तू तर अजून विशीही ओलांडली आहेस की नाही असं वाटतंय मला, अन् इतक्यात इतकी विरक्ति? आश्चर्याची गोष्ट आहे! आत्मशक्तीवर विश्वास ठेऊन दृढनिश्चयाने चांगली मेहनत केली, तर निराशा पदरी येण्याची शक्यता नसते. अच्छा, पण तुझ्यावर कसलं संकट आलंय?"

"माते, ही जमीन तर अजिबात नापीक आहे, हे तुला माहीतच आहे. कितीही मेहनत केली तरी यात काय पेरलेलं उगवून येईल?" त्याने विचारले.

"हां, तू म्हणतोस ते तर बरोबरच आहे म्हणा!" देवकन्या म्हणाली, अन् थोडा वेळ थांबून पुन्हा ती बोलू लागली–"हे बघ, मी तुला एक वर देते. या जमिनीत तू आपल्या हाताने कोणतेही बी पेरलेस तरी ते नक्की उगवून येईल. आता तू चांगली कडक मेहनत करू लाग आणि पीक काढ. या माझ्या वराची परतफेड म्हणून तू मला इथे फिरायची परवानगी द्यायचीस आणि विन्ध्यवासिनी देवीच्या पूजेसाठी इथून मला फुलं तोडू द्यायचीस! या शेताच्या एका बाजूला यासाठी तू फुलझाडं लावायचीस. कबूल?"

मोठ्या आनन्दाने चन्द्रकान्तने कबुली दिली.

नन्तर एका महिन्यातच चन्द्रकान्तने ती ओसाड जमीन नीट नांगरून तयार केली. एका बाजूला उसाची शेती करून त्याने दुसरीकडे फळझाडे अन् एकीकडे फुलझाडांचे

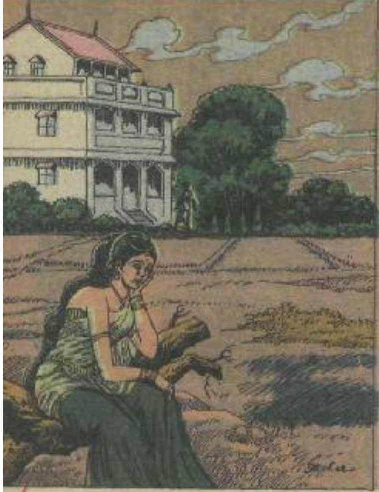

बी पेरले. शेतातच एका बाजूला त्याने स्वत:साठी एक झोपडीही उभारली.

थोड्याच अवधीत त्याने पेरलेले बी अंकुरले अन् ती ओसाड, नापीक जमीन हिरवीगार दिसू लागली. फुलझाडांवर रंगीबेरंगी फुले दिसू लागली.

एका रात्री चन्द्रकान्त आपल्या झोपडीत झोपलेला असताना, आपल्या परिचित देवकन्येच्या गाण्याने त्याची झोप मोडली अन् तो झोपडीबाहेर आला.

निरनिराळे सुगन्ध पसरवत पूर्णत: उमललेल्या फुलांच्या झाडांच्या मधून फिरणाऱ्या अन् फुलं तोडणाऱ्या देवकन्येला त्याने पाहिले, अन् तो त्या दिशेने निघाला.

चन्द्रकान्तला आपणाकडे येताना पाहून त्याला शाब्बासकी देत देवकन्या म्हणाली– "पाहिलंस? मी म्हटलं नव्हतं कि कष्ट करायची तयारी असेल, तर माणसाला अशक्य काहीच नाही!"

"हा तर तुझ्याच वरदानाचा प्रभाव आहे माते!" चन्द्रकान्त नम्रतेने म्हणाला.

त्या दिवसापासून नेहमीच देवकन्या रात्रीच्या वेळी चन्द्रकान्तच्या फुलबागेत मोठ्या आवडीने फिरू लागली. बहुधा यामुळेच पाच-पाच वर्षेपर्यंतही फुलं न येणारी झाडं दोन वर्षातच फुलू लागली अन् त्यांवर फळंही धरू लागली. ऊस व इतर धान्याचे पीकही खूपच छान येऊ लागले. त्यामुळे चन्द्रकान्तच्या त्या दरिद्री झोपडीत आता अपार धन जमा झाले!

इतके धन पाहून चन्द्रकान्तला आता आपल्या झोपडीची लाज वाटू लागली. म्हणून त्याने तेथे एक पक्के घर बांधले. पण ते बांधताना जागा न पुरल्याने त्याने काही फुलझाडे अन् फळझाडे कापून टाकली. त्यानन्तर एका रात्री देवकन्या तेथे आली अन् कापलेल्या झाडांचे बुन्धे पाहून अश्रु ढाळू लागली. पण ते पाहूनही न पाहिलेसे करून चन्द्रकान्त आपल्या घरात निघून गेला.

आता जवळ भरपूर पैसा आल्यामुळे चन्द्रकान्तने शेतावर कामासाठी मजूर लावले. फुलझाडांच्या देखरेखीसाठीही त्याने माळी लावले. त्याला भरपूर मोकळा वेळ मिळू लागल्यामुळे तो चावडीवर बसून इकडच्या-तिकडच्या गप्पांमधे आपला वेळ काढू लागला.

एका रात्री देवकन्या त्याला म्हणाली– "हल्ली इथे आसपास फार माणसं हिंडू-फिरू लागल्याने मला फुलबागेत फिरायला अडचण भासू लागली आहे, तेव्हा फुलझाडांना पाणी देणं अन् वाफे वगैरे करण्यासारखी कामं तू स्वतःच केलीस तर बरं होईल."

यावर चन्द्रकान्त जरा चिडूनच म्हणाला– "मला आता पहिल्यासारखा वेळ नसतो, अन् पूर्वीसारखी शक्तीही माझ्या शरीरात राहिली नाही. आता बाग-बगीचात माती मळत बसायची जरूरही मला राहिलेली नाही. हां, पण रात्री इथे कोणी राहू नये याची दक्षता मात्र मी घेऊ शकेन."

देवकन्या बिचारी यावर काहीच बोलली नाही. या घटनेच्या दुसऱ्याच दिवशी एक राजकर्मचारी आपल्या कामासाठी कुठेसा जात असताना एक रात्र चन्द्रकान्तच्या गावात मुक्कामाला राहिला. चन्द्रकान्तने त्याला उत्तम मेजवानी दिली. त्यावेळी गोष्ट करता करता चन्द्रकान्तला कळले की गेल्या चार वर्षांपासून महाराज कसल्याशा भयानक जखमेमुळे हैराण आहेत. अनेक मोठ मोठे वैद्यही राजाची त्या वेदनेपासून सुटका करू शकले नाहीत. काही दिवसांपूर्वीच तेथे एक संन्यासी आला होता, त्याने जखमेची परीक्षा करून म्हटले की हिमालयात आढळणाऱ्या एका विशिष्ट वनस्पतीचे फूल आणून, ते पिळून रस जखमेवर चोळला तर ती बरी होईल. इतक्या लांबून फूल वाळू न देता आणणे अशक्य असल्याने त्याने त्या वनस्पतीचे बी पाठवायचे कबूल केले. नंतर काही लोकांना बरोबर घेऊन जाऊन त्या संन्याशाने त्यांच्या हाती त्या अद्भुत वनस्पतीचे बी ही पाठवले. एक वर्षापूर्वीची ही गोष्ट आहे, पण इथल्या वातावरणात ते बी

खराब झाले अन् त्यात किडे पडले, त्यामुळे आता नाइलाज होऊन राजाने जाहीर केले आहे की, जो कोणी त्याची जखम बरी करील, त्याला राजा आपले अर्धे राज्य बक्षीस देईल.

ही वार्ता ऐकून चन्द्रकान्त ताबडतोब राजधानीला जायला निघाला. राजाला भेटून तो म्हणाला–"महाराज, ते खराब झालेले बी मला द्या. ते पेरून रोपाला फूल लागल्याबरोबर मी ते आपणाकडे घेऊन येईन. जखमेच्या वेदनेपासून आपली सुटका करायची जबाबदारी आता माझी!"

राजाने ते खराब झालेले बी चन्द्रकान्ताच्या हवाली केले. आपल्या घराजवळच एक वाफा करून चन्द्रकान्तने ते बी पेरले. तेथे एक रोप उगवले आणि सन्ध्याकाळपर्यंत त्याला एक कळी लागली. सकाळ होण्यापूर्वी थोडा वेळ अगोदरच त्या कळीचे सोनेरी रंगाने चमकणाऱ्या फुलात परिवर्तन झाले!

त्याच वेळी नेमकी देवकन्या तेथे आली. ते फूल पाहून–"अहाहा! काय अद्भुत फूल हे! आता देवीच्या पूजेसाठी मी याचा उपयोग करीन." असे म्हणत ती ते फूल तोडण्यासाठी पुढे झाली.

इतक्यात तिला थांबवत चन्द्रकान्त म्हणाला–"नाही नाही! ते फूल तुझ्यासाठी नाहीय! या फुलाच्या साह्याने मी आता अर्ध्या राज्याचा मालक बनणार आहे."

यावर एकदम चमकून देवकन्या म्हणाली-"मी तर तुझ्याकडून वचन घेतलं होतं ना, की या बगीचात उमललेलं कोणतंही फूल मी तोडून घेऊ शकते? तू विसरलास की काय?"

"ते सर्व विसर आता! मी राजा बनणार आहे म्हटलं!" चन्द्रकान्त मोठ्या विश्वासपूर्वक बोलला.

"ओह! असं होय?" असे म्हणून देवकन्या ताबडतोब तेथून अदृश्य झाली.

पण चन्द्रकान्त जराही विचलित झाला नाही. ते फूल घेऊन मोठ्या खुशीने तो राजधानीकडे निघाला. पण तिथे पोचूनही त्याच्या पदरी निराशाच पडली! गल्लीबोळांतून लोकांच्या झुंडी बाहेर पडत होत्या! एकाने सांगितले की, राजा रात्रीच मृत्यु पावला! अपार दुःखाने चन्द्रकान्त आपल्या घराकडे परत फिरला. पण तेथे पोचल्यावर आपल्या जमिनीतले प्रत्येक झाड पार सुकून गेलेलं त्याला दिसून आलं!

यानन्तर चन्द्रकान्तने कुठलेही बी पेरले तरी ते उगवून येईनासे झाले!

आपली ही गोष्ट संपवून वेताळ म्हणाला–"राजा, देवकन्येला चन्द्रकान्तचा राग का बरं आला? चन्द्रकान्त राजा होणार म्हणून देवकन्येची त्याच्यावर खफा मर्जी झाली असं मला नाही वाटत. केवळ फूल तोडायला मनाई केली म्हणून ती चन्द्रकान्तला एकदम दरिद्री बनवू पहात होती? एका दैवी स्त्रीच्या भूमिकेतून पहाता, तिचं हे वागणं बरोबर वाटतं काय? असं करणं म्हणजे अन्याय व स्वार्थपरायणताच नव्हे का? या प्रश्नाचं उत्तर माहीत असूनही तू दिलं नाहीस तर तुझ्या मस्तकाचे शतशः तुकडे होऊन पडतील."

यावर विक्रम म्हणाला–"देवकन्येच्या वागण्यात द्वेष ही दिसत नाही, अन् स्वार्थपरायणताही दिसत नाही. अन्न, वस्त्र

आणि निवाराही मिळायची मारामार होती चन्द्रकान्तला. अशा फाटक्या अवस्थेत असणाऱ्या त्याला देवकन्येने दया दाखवली अन् त्याचं सर्वतोपरी कल्याणच केलं. त्याच्या बदल्यात तिने केवळ पूजेसाठी फुलांचीच अपेक्षा ठेवली होती. चन्द्रकान्तने सुरुवातीला ते मान्यही केलं होतं. पण पुढे त्याच्याकडे जसजसा पैसा जमू लागला तसतसा त्याच्यात आळशीपणा आणि आणि अप्पलपोटेपणाही उत्पन्न होऊ लागला. त्यामुळेच शेतीवाडीचं कामकाज मजुरांवर सोपवून तो चावडीवर गप्पाटप्पा करण्यात वेळ व्यर्थ घालवू लागला. अर्ध राज्य बळकावण्यासाठी आपल्या उपकार-कर्त्या देवकन्येला एक फूल तोडायला त्याने मनाई केली, तिचा अपमान केला. त्याच्यात स्वार्थ इतक्या पराकोटीला पोचला की आता स्वतःच राजा बनायचं स्वप्न तो पाहू लागला. असा स्वार्थी माणूस राजा झाला, तर केवळ आपल्या शासनाखालील जनतेसाठीच नव्हे तर आपल्या शेजारच्या राजासाठीही तो धोकादायक होऊ शकतो ना! चन्द्रकान्त राजधानीला पोचला तेव्हाच नेमका राजाचा मृत्यु घडण हा तर केवळ योगायोगच होता. आपल्या वैयक्तिक स्वार्थासाठी चन्द्रकान्तने ज्या क्षणी देव-कन्येचा अपमान केला, त्याच क्षणापासून त्याच्या शेतातल्या झाडा-झुडुपातलीच नव्हे, तर राजाची जखम बरी करणाऱ्या फुलातली शक्तीही नाहीशी झाली! एका अयोग्य व्यक्तीला वर दिल्यानन्तर आपल्याला आलेल्या अनुभवावरून स्वतःची चूक देवकन्येच्या लक्षात आली. आणि तिने आपला दिलेला वर परत घेतला. परंतु हे तिने कोणत्याही प्रकारच्या द्वेषामुळे केलं नव्हतं, घडलेल्या परिणामाला स्वतः चन्द्रकान्तच जबाबदार होता."

अशा तऱ्हेने राजाचा मौन-भंग होताच ते प्रेत वेताळासह अदृश्य होऊन पुन्हा त्याच झाडाच्या फान्दीवर जाऊन लटकू लागले!

चांदोबा पुरवणी–२५

महान् स्वप्नदर्शी भारत

भारताची अंतरचेतन कोणती?

अंधविश्वास व निष्क्रियतेच्या जंजाळातून भारतीय जनतेला बाहेर काढणे हे स्वामी विवेकानन्द (१८६३-१९०२) यांच्या जीवनाचे ध्येय होते. एक महान् योगी म्हणून भारताच्या उद्धाराचे रहस्य स्वामीजींनी जाणले होते. धर्म म्हणजे पारलौकिकता हे ते रहस्य आहे असे ते सांगत.

"प्रत्येक व्यक्ती प्रमाणे प्रत्येक राष्ट्राचे ही एक जीवन-तत्त्व असते. या प्रमुख स्वराभोवती अन्य स्वर-संकेत विहरत असतात नि शेवटी त्या प्रमुख स्वरात विलीन होऊन एका अपूर्व एकतेची साक्ष देतात. शतकानुशतके परंपरेने चालत आलेल्या पथ-प्रदर्शक राष्ट्रीय सजीव तत्त्वाची जर एकाद्या देशाने बूज ठेवली नाहीं, तर त्या देशाचा सर्वनाश अटळ असतो....एकाद्या राष्ट्राचे जीवन-तत्त्व त्याच्या राजनैतिक शक्तीत असते. उदाहरणार्थ-इंग्लंड. दुसऱ्या एकाद्या राष्ट्राचे जीवन तत्त्व त्याच्या कलात्मक जीवनात असते. भारतात धर्म-तत्त्व प्रधान राहिले, राष्ट्रीय जीवनाच्या संपूर्ण संगीताचा मुख्य सूर धर्मच राहिला!"

स्वामी विवेकानन्दांच्या दृष्टीने धर्माचा अर्थ सत्यशोधन, कर्म-कांड नव्हे. या महान् गुरूचे हे तत्त्वज्ञान आपण कितपत समजतो हे आम्ही स्वतःला विचारावे.

तुम्हाला माहीत आहे?

१. ज्याच्यामुळे प्राचीन भारतातील एका महान् सम्राटाबद्दल बरीच माहिती मिळते तो विदेशी प्रवासी कोण?
२. ज्याच्याबद्दल त्याने इतकं खूप लिहिलं तो राजा कोणता?
३. या राजाची राजधानी कोणती?
४. जगांतील सर्वात पहिले विमान उडाले, ते किती उंच उडाले?
५. जगातील सर्वात मोठा पक्षी कोणता?

[पान ३६ पहा]

विष्णु

ब्रह्मा, विष्णु आणि महेश ही भारताच्या पुराणातील तीन प्रमुख दैवते आहेत. वस्तुतः श्रेष्ठतम दैवी शक्तीची ही तीन विभिन्न रूपे आहेत. सृष्टि, स्थिति आणि लय ज्या शक्ती मुळे होतात तिची ही तीन बाह्य-रूपे आहेत.

वेदांमध्ये विष्णुचे वर्णन अशा प्रकारे केले आहे. धरती, आकाश नि त्या पली-कडील अंतरिक्ष-मंडलावर तीन पाउले टाकून ते सर्वत्र व्यापून राहिले. जगात जेव्हां महान् क्रांतीची आवश्यकता असते, तेव्हां भगवान विष्णु अनेक रूपांनी अवतार घेतात. आज पर्यंत त्यांनी नऊ अवतार घेतलेले आहेत. राम आणि कृष्ण ही अन्य कोणी नाही, भगवान विष्णूचे अवतार आहेत. दहावा अवतार अद्याप घेतलेला नव्हता. कल्कीचा अवतार घेऊन भगवान विष्णु मानवाच्या अज्ञानमूलक जंगली स्वाभावाचा नाश करतील आणि अशा रीतीने आध्यात्मिक दृष्टया जागृत मानव जातीची निर्मिति करतील.

विविध शिल्प नि चित्रात भगवान विष्णूचे रूप मोठे सुंदर अंकित केलेले असते. मस्तकावर एक सुंदर मुकुट, वरच्या दोन हातात शंख आणि चक्र, नि खालच्या हातात गदा आणि पद्म धारण केलेले दिसते.

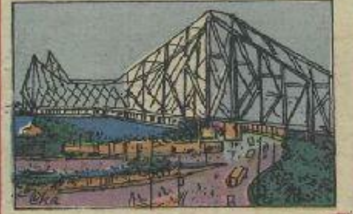
त्यांच्या उजव्या बाजूला देवी लक्ष्मी आणि डाव्या बाजूला पृथ्वी म्हणजे भूदेवी अंकित दिसते. काही दुसऱ्या प्रकारची चित्रे ही दिसतात, ज्यात कधी भगवान विष्णु शेषशायी दिसतात तर कधी आपले वाहन गरुडावर स्वार झालेले!

त्यांच्या अनेक नावापैकी काही नावे आहेत - अनंत, वैकुंठेश्वर, वेंकटेश्वर, केशव, अच्युत, माधव, पीताम्बर, जनार्दन, विश्वंभर, दामोदर, चतुर्भुज, मुकुन्द, मुरारी, नारायण, पद्मनाभ, हरि आणि यज्ञेश्वर.

चांदोबाच्या बातम्या

बहिऱ्यांची नगरी

काही विशेषज्ञ असे सांगतात की जर कलकत्ता महानगरींतील गडबडीचे प्रमाण असेच वाढत गेले तर आणखी काही वर्षांनी शेकडो-हजारो लोक निश्चित बहिरे होऊन जातील. ते कसे ही होवो, निदान यामुळे लोकांची श्रवण-शक्ति झपाट्याने क्षीण होत जाईल. भारतातील शहरात कलकत्ता सर्वाधिक कोलाहलपूर्ण शहर आहे. लोकांच्या गर्दीतील आवाज, वाहनांचे कर्णकर्कश भोंगे आणि लहान-मोठ्या कारखान्यांतून निघणारे ध्वनि—या सर्वांना यासाठी धन्यवाद दिले पाहिजेत?

खूप जुनी विहीर

जगातील प्रसिध्द जुनी विहीर आहे तुर्कस्थानांतील. पण अलीकडे इस्राइल मध्ये सापडलेली एक विहीर तुर्कस्थानांतील विहिरीहून जुनी आहे. ती ८,००० वर्षां पूर्वीची असावी असा अंदाज आहे. ही पाषाण युगातील विहीर आहे आणि यावरून असे लक्षात येते की प्राचीन काळातील लोकांना जलाश्रयांचे खूप चांगले ज्ञान खास होते.

साहित्य सोनियाचिया खाणी

१. रॉबिनहुड या काल्पनिक कथापात्राच्या जवळपास सत्य जीवनातील एक माणूस वावरत असे. तो कोण?
२. एका सुप्रसिद्ध लेखकाने त्याच्या वर कादंबरी लिहिली. तो लेखक कोण? नि त्या कादंबरीचे नाव काय?
३. त्याच लेखकाने लिहिलेल्या अन्य कादंबऱ्या कोणत्या?
४. रवीन्द्रनाथ टागोर याच्या 'गीतांजली'चा बंगालीतून इंग्रजीत कोणी अनुवाद केला?
५. या इंग्रजी संस्करणाला प्रस्तावना कोणी लिहिली?
६. प्रकाशनाच्या पहिल्याच वर्षात गीतांजलीच्या इंग्रजी संस्करणाचे किती वेळा पुनर्मुद्रण झाले?

उत्तरावली

तुम्हाला माहीत आहे?

१. चीनी प्रवासी फाहियान.
२. विक्रमादित्य.
३. उज्जयिनी.
४. १९०३ मध्ये राइड बंधूंनी ८ ते १२ फुट उड्डाण केले होते. बारा सेकंदांसाठी.
५. उत्तर आफ्रिकेतील शहामृग.

साहित्य

१. स्कॉटलंडचा रॉब राय.
२. सर वाल्टर स्काट (१७७१ ते १८३२), कादंबरीचे नाव आहे 'रॉब राय'
३. 'आयवानहो', 'द टालिस मॅन', 'ए लिजेंड ऑफ माण्ट्रोज' इत्यादि.
४. स्वतः कवीने.
५. डब्ल्यु. बी. यीट्स्.
६. मार्च १९१३ ते डिसेंबर १९१३ पर्यंत तेरा वेळा पुनर्मुद्रण.

श्री रामकृष्ण परमहंस

(६)

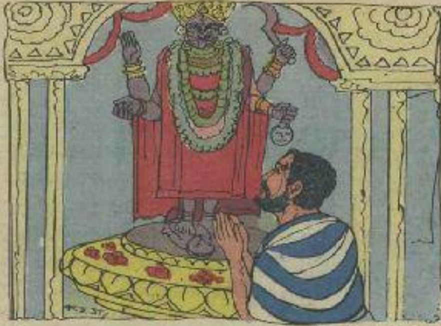
ब्रह्म समाजाचे संचालक श्री केशवचन्द्र सेन एक महापुरुष होते. एके दिवशी श्रीरामकृष्ण त्यांच्या घरी गेले आणि तत्काल समाधि अवस्थेत विलीन झाले. केशवचन्द्र व त्यांच्या आसपासच्या लोकांवर श्रीरामकृष्णांनी चांगलीच छाप पाडली.

श्रीचैतन्य भजन गात असताना त्यांच्या बरोबर नित्य वैष्णव भक्तांचा मेळावा असे. ते दृश्य आपण आपल्या डोळ्यांनी पहावे अशी श्रीरामकृष्णांची इच्छा होती. एके दिवशी खरोखरीच भक्तवृन्दासह भजन गात असलेले श्रीचैतन्य त्यांच्या डोळ्यांना दिसले. श्रीरामकृष्ण मोठ्या तन्मयतेने हे दृश्य बराच वेळ पहात राहिले.

१८८० च्या नोव्हेंबर महिन्यात नंतर विवेकानन्द म्हणून प्रसिद्ध झालेले श्री नरेन्द्रनाथ श्रीरामकृष्णांकडे आले. त्यांना पाहताच श्रीरामकृष्णांना फार आनन्द झाला. नरेन्द्रनाथांच्या मनात प्रथम थोडे भय होते, त्यांना असे ही वाटून गेले ही हा महात्मा अमळ वेडा तर नाही! पण नंतर या ज्ञानसंपन्न महापुरुषाबाबतचे त्यांचे आकर्षण नित्य वाढत गेले.

हळू हळू नरेन्द्रनाथांना वाटले की त्यांचे गुरुवरील प्रेम दृढ होत चालले आहे. वडिलांच्या मृत्यूनंतर आपल्या कुटुंबाच्या पालन-पोषणाची जबाबदारी त्यांच्यावर येऊन पडली. त्यांनी श्रीरामकृष्णांना विनंती केली की आर्थिक साह्य देण्यासाठी त्यांनी काली मातेला प्रार्थना करावी. हे काम स्वतःच करण्याचा त्यांना सल्ला दिला. तथापि नरेन्द्रनाथांनी काली मातेकडे धनाऐवजी ज्ञानाची मागणी केली.

त्या काळचे महान समाज-सुधारक व शिक्षणतज्ज्ञ ईश्वरचन्द्र विद्यासागर यांना श्रीरामकृष्ण भेटले. त्यांना कोणी तरी विचारलं–"ज्ञान ग्रहण करणारा माणूस कधी बोलतो का ?" ते म्हणाले–"फुलातील मध चाखणारा भुंगा थोडा वेळ गप्प बसतो खरा. पण पोटभर मध खाऊन झाला की पुन्हा गुंजारव करू लागतो."

त्या काळची अनेक प्रसिद्ध मंडळी श्रीरामकृष्णांना भेटत असत. त्यापैकी देवेन्द्रनाथ टागोर, विजयकृष्ण गोस्वामी आणि स्वामी दयानन्द हे काही होत. नाटककार गिरीशचन्द्र घोष त्यांचे शिष्य बनले. श्रीरामकृष्ण त्यांची नाटके पाहून त्यातील सर्व कलाकारांनी आशीर्वाद देत असत.

श्रीरामकृष्ण लोकात खूप प्रसिद्ध झाले. या महाज्ञानी सत्पुरुषाचा साधेपणा आणि दिव्य वाणी यांनी अनेकांच्या आयुष्याला नवे वळण लावले. यांना पाहण्यासाठी लोक नेहमी गर्दी करीत. ते जेथे जात तेथे त्यांची भक्त-मंडळी बहुसंख्येने जमत.

सन १८८५ मध्ये श्रीरामकृष्ण गळ्याच्या व्यथेने आजारी पडले. डॉक्टरांनी सल्ला दिला की त्यांनी जास्त बोलू नये नि समाधि अवस्थेत जाऊ नये. पण या दोन्ही गोष्टी शक्य नव्हत्या. कोणी प्रश्न विचारला म्हणजे त्याचं उत्तर द्यायलाच लागे. त्यांच्या पवित्र आत्म्याला भक्तिपूर्वक परमेश्वराचे स्मरण करताना समाधि अवस्थेत जावेच लागे.

श्रीरामकृष्णांची तब्येत फारच बिघडली. तेव्हा कलकत्त्या-जवळील काशीपुर उद्यानात त्यांना नेण्यात आले व तेथे उपचार सुरू झाले. महेन्द्रलाल सरकार यांच्यासारख्या विख्यात डॉक्टरांनी औषधोपचार केले. तरी त्यांची प्रकृति ढासळतच चालली. एके दिवशी श्रीरामकृष्णांनी नरेन्द्रनाथांना आपल्याजवळ बोलवले व त्या तरुण शिष्याला आपल्या सर्व अद्भुत शक्ति प्रदान करून ते त्याच्याकडे पाहू लागले.

श्रीरामकृष्ण परमहंस १६ ऑगस्ट १८८६ रोजी निधन पावले. त्या दिवशी संध्याकाळी त्यांचा पार्थिव देह काशीपुर घाटावर चितेवर ठेवण्यात आला आणि अग्नि-संस्कार करण्यात आला. अशा रीतीने एका महान् आध्यात्मिक पुरुषाची जीवन-लीला समाप्त झाली. त्यांच्या मृत्यूनंतर तर त्यांचा प्रभाव लोकांवर अधिकच दिसू लागला.

श्रीरामकृष्णांची पत्नी पूज्य माता शारदादेवींचे दर्शन करून आता त्या स्वर्गीय महापुरुषाचे भक्त आश्वस्त होऊ लागले. भक्त त्यांच्याजवळ आले म्हणजे लहान मुलांना आपल्या आई-जवळ जे प्रेम लाभते, ते त्यांना माता शारदादेवींच्या सान्निध्यात मिळू लागले.

आपल्या गुरूकडून विश्वासपूर्वक मिळालेल्या शक्तींच्या आधारे नरेन्द्र-नाथांनी खूपच प्रगति केली आणि नंतर ते विवेकानन्द या नावाने प्रसिद्ध झाले. त्यांनी आपले गुरु श्रीराम-कृष्ण यांच्या उपदेशांचा देशो-देशी प्रचार केला. श्रीरामकृष्णांचे उपदेश मानवजातीला नित्य स्फूर्ति देत राहतील. (समाप्त)

धर्मेन्द्राने घेतलेली परीक्षा

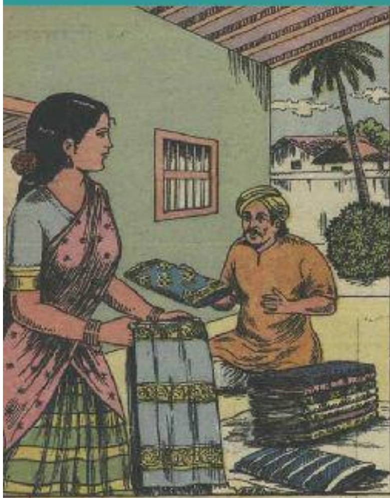
गंगानगर गावात धर्मेन्द्र नावाचा एक श्रीमंत माणूस रहात असे. तसा तो सुप्रसिद्ध होता. त्याचा मुलगा विशाल रूपगुणसंपन्न होता. आता विशाल लग्न करण्यासारखा युवक झाला, म्हणून धर्मेन्द्राने एकाद्या सुयोग्य रूपवती नि गुणी मुलीचे स्थळ शोधायला सुरुवात केली.

त्याच गावात धर्मेन्द्राचा एक मित्र होता त्रिलोक. तो आपल्या घरी हातमागावर जरीच्या साड्या विणी नि आसपासच्या गावी जाऊन विकी. श्रीमंत लोकच या जरीच्या साड्या खरेदी करीत असत. यामुळे त्रिलोकला अनेक श्रीमंत लोकांची चांगली माहिती होती.

एक दिवशी त्रिलोक धर्मेन्द्राला म्हणाला– "विशालसाठी तू मुलगी शोधतो आहेस असं कळलं मला! सीतापुरातल्या रामानन्दाची मुलगी कमला मोठी सुरेख आहे. तसेच लखिमपुरच्या विश्वेश्वराची मुलगी सरिता पण फार सुंदर आहे. तू विशालसह एकदा त्यांच्याकडे जाऊन दोन्ही मुली पाहून ये. दोघींच्या पैकी कोणा ही एकीला तू पसंत केलंस की तुला छान सून मिळालीच समज. रामानंद नि विश्वेश्वर दोघे ही नवीन संबंध जोडण्यासाठी तुझ्यासारखेच घरंदाज नि श्रीमंत आहेत."

त्रिलोकच्या सांगण्यावरून धर्मेंद्र आपल्या मुलासह दोन्ही गावी गेला आणि कमला नि सरिता या दोघींना पाहून आला. दोघी पण एकीहून एक सरस होत्या. म्हणून विशालने दोघीं पैकी कोणा एकीची निवड करण्याची जबाबदारी आपल्या वडिलांवर सोपवली. दोघीं पैकी एकीला आपली सून म्हणून निवडणं धर्मेन्द्राला ही मोठं कठिण होऊन बसलं! तो त्रिलोकला म्हणाला–"त्रिलोक, सुनेची

नमूताई गोखले

निवड करणं ही एक समस्या झाली आहे बघ! कमला नि सरिता दोघी ही फार सुंदर आहेत. पण शारीरिक सौंदर्य नेहमी टिकणारं थोडंच आहे? मला असं वाटतं की आपण दोघींची परीक्षा करू या. या कामी मला तुझी मदत पाहिजे.

त्रिलोक मंद-स्मित करीत म्हणाला–"धर्मात्मा म्हणून तू खूप प्रसिद्ध आहेस. तुझ्या सारख्या मित्राला काही मदत करण्याची संधि मला भाग्याने मिळत आहे. बोल, मी काय बरं करू?"

त्रिलोकने काय करावं हे धर्मेन्द्राने त्याला समजावून सांगितले. धर्मेन्द्राच्या सूचनेनुसार नवीन प्रकारच्या जरीच्या साड्या घेऊन प्रथम त्रिलोक सीतापुरला गेला. त्रिलोकला पाहून कमला म्हणाली–"नवीन साड्या आणल्या असल्या तर दाखवा पाहू!"

त्रिलोकने साड्यांचं गाठोडं खाली उतरवून उघडलं नि म्हणाला–"नवीन साड्या तयार झाल्या की प्रथम मी इथंच येतो ना बेटा!" मग त्रिलोकने एक-एक साडी दाखवायला सुरुवात केली.

नवीन साड्या पाहून कमला खूश झाली. त्रिलोकने एक साडी कमलाच्या हाती देत म्हटलं–"बेटा, ही साडी फार छान आहे. हिचा जर फार उत्तम आहे. तू ही साडी नेसलीस म्हणजे मग माझं म्हणणं पटेल तुला!"

साडी हातात घेत कमला म्हणाली–"यावेळी पोलक्याचं कापड आणायला तुम्ही विसरला वाटतं! नाही तर साडी बरोबर पोलक्याचं कापड ही घेतलं असतं मी!"

डोकं खाजवीत त्रिलोक म्हणाला–"खरंच मुली, ते कापड मागावर आहे. ८-१० दिवसात ते मी घेऊन येईन." साडीचे पैसे घेऊन त्रिलोक थेट लखिमपुरला पोचला.

तिथे विश्वेश्वरची मुलगी सरिता हिला पण त्रिलोकने आणलेल्या जरीच्या साड्या खूप आवडल्या. त्रिलोकने एक छान साडी

सरिताच्या हाती देत म्हटलं–"या साडीला योग्य पोलक्याचं कापड मी पुढील आठ-वड्यात घेऊन येईन. ते कापड मागावर आहे. दुसरीकडून कोठून खरेदी करण्याच्या फंदात पडू नकोस."

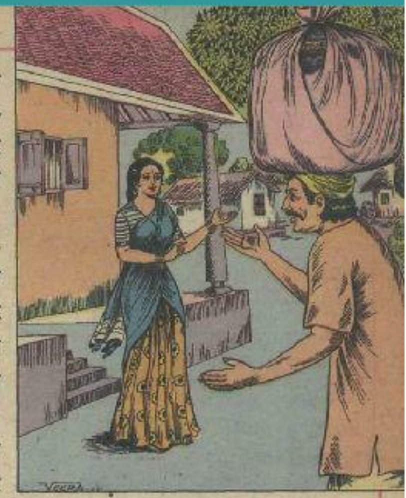
सरिताने साडीची किंमत देऊन टाकली. त्रिलोक आपल्या गावी परत आला. दोन आठवड्यां नंतर धर्मेन्द्राच्या सूचनेनुसार कमला नि सरिता यांना विकलेल्या साड्यांच्या अनुरूप पोलक्यांचे कापड घेऊन त्रिलोक पुन्हा निघाला.

प्रथम कमलाकडे जाऊन त्रिलोक म्हणाला–"बेटा, तुझ्या नवीन साडीवर शोभेल असं झकास पोलक्याचं कापड आणलं आहे आज. पहा बरं!"

पण कमला म्हणाली–"काका, आता त्याची जरूर नाही. मी बाजारातून योग्य ते कापड खरेदी केलं आहे."

"ठीक आहे. तर मग मी जातो." असं म्हणून त्रिलोक लखिमपुरला पोचला. लांबूनच त्याला पाहून सरिता म्हणाली–"पोलक्याचं कापड आज घेऊन आलात वाटतं!"

"होय बेटा, घेऊन तर आलोय, जरा उशीरच झाला. तू दुसरीकडून कोठून तर कापड करेदी केलं नाहीस?" त्रिलोकने विचारले.

सरिता हसत म्हणाली–"तुम्ही अगदी विसरभोळे कापड व्यापारी आहात काका! जी साडी तुम्ही मला दिलीत, तिच्यात पोलक्याचं कापड ही ठेवलेलं होतं. मी साडी उलगडली तेव्हा ते खाली पडलं. थांबा, दाखवते तुम्हाला." असं म्हणत ती घरात गेली आणि ते कापड घेऊन आली. मग सरिताने विचारले–"या कापडाची किंमत किती काका? मी देऊन टाकते तुम्हाला."

"हं आता म्हातारा झालोय! विसरतो अनेक गोष्टी!" हंसत त्रिलोक म्हणाला नि पोलक्याच्या कापडाचे पैसे घेऊन घरी परतला.

तो प्रथम धर्मेन्द्राकडे गेला आणि कमला नि सरिता यांच्याकडे जे घडलं ते सारं त्याला सांगितलं.

सगळं ऐकून धर्मेन्द्र मंद-स्मित करीत म्हणाला–"झालं, आपली समस्या सुटली तर! कोणाला आपली सून करावी हे समजलं आता! चांगला मुहूर्त पाहून आता मागणी घालू या."

त्रिलोकने आश्चर्याने विचारले–"माझ्या लक्षात नाही आलं कोणाला तुझी सून बनवणार आहेस तू?"

धर्मेन्द्रने प्रश्न केला–"मी सांगितल्या-प्रमाणे तू कमला नि सरिता यांना साड्या दिल्यास ना?"

"होय, मी साड्यांची तारीफ करीत उत्तमोत्तम साड्या त्या दोघींना दिल्या!" त्रिलोकने उत्तर दिले.

"त्या दोन्ही साड्यांच्या पोटात अनुरूप पोलक्यांचं कापड ही आपण दिलेलं होतं हे तुझ्या लक्षात आहे न?" धर्मेन्द्राने विचारले.

एक क्षणभर चपापून त्रिलोक म्हणाला– "हं, आता लक्षात आलं! तुझी होणारी सून सरिताच न?"

"होय त्रिलोक, बरोबर अंदाज केलास तू! सरिता मध्ये जो प्रमाणिकपणा आहे तो कमलात नाही. कमलाने ही साडीत लपविलेलं पोलक्याचं कापड पाहिलं, पण ते लपवून ठेवलं आणि तुला सांगितलं की पोलक्याचं कापड तिने बाजारात खरेदी केलं! या लहान-सहान बाबीतच माणसाचा स्वभाव कळतो. बरं, कमलाला दिलेल्या पोलक्याच्या कापडाची किंमत सांग. मी तुला देऊन टाकतो." धर्मेन्द्र म्हणाला.

"तू पैसे दिलेस तरी मी घोडाच घ्यायला बसलोय? तुझ्या मुलासाठी योग्य वधूच्या शोधासाठी मी थोडी मदत केली असं समज. एवढा संतोष मला मिळू दे, तेवढंच मला पुरे झालं!" त्रिलोक धर्मेन्द्राला म्हणाला.

यानंतर धर्मेन्द्रचा मुलगा नि सरिता यांचा विवाह थाटामाटात साजरा झाला.

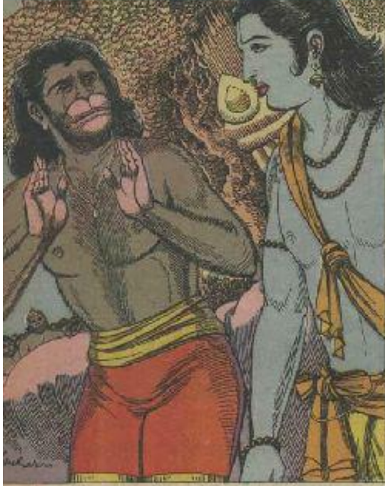
वीर हनुमान

वाली अजून गतप्राण झाला नव्हता. त्याने डोळे उघडून चहूंकडे पाहिले. आपल्या मुलाजवळ उभा असलेला सुग्रीव त्याला दिसला. वाली सुग्रीवाला म्हणाला–

"मी तुला आपल्या राज्यातून हाकलून दिले, तुझ्या पत्नीचे अपहरण केले–यात मला दोषी ठरवू नकोस. भावाभावात वाटून राज्य-सुखाचा उपभोग घेणे माझ्या नशिबी नव्हते, म्हणून मी बुद्धिभ्रष्ट झालो. आता मी प्राण सोडीत आहे, तू वानरांचा राजा हो. माझी अंतिम इच्छा अमलात आणणे कठीण असले, तरी ती अवश्य पुरी कर. अंगद मला आपल्या प्राणांहून प्रिय आहे, तू त्याला ही आपला मुलगाच समज. त्याचं पालन-पोषण करण्यात कोणतीही कसर ठेवू नकोस. तुझ्याशिवाय त्याचं असं कोणी नाही आता. तो तुझ्याच सारखा पराक्रमी आहे. सर्व कामात तुला मदत करील. सुषेणची मुलगी आणि माझी पत्नी म्हणून राहिलेली तारा मोठी बुद्धिमान आहे. येऊ घातलेली संकटे तिला अगोदरच समजतात. म्हणून ती सांगेल त्याप्रमाणे तू काम करीत रहा, अन्यथा तुझ्या जिवाला धोका राहील. देवेन्द्राकडून मिळालेली ही कांचनमाला मी तुला देतो. ती माझ्यापाशी असताना मी जर मेलो, तर ती तेजहीन होऊन जाईल; म्हणून ताबडतोब तू ही आपल्या ताब्यात घे."

वालीचं बोलणं सुग्रीवाने विनयपूर्वक ऐकून घेतलं नि त्याच्या गळ्यातील कांचन-माला काढून घेतली.

६. सुग्रीवाचा राज्याभिषेक

यानंतर वालीने अंगदाला आपल्या जवळ बोलवलं आणि त्याला हितोपदेश दिला–"तू माझ्यावर जसं प्रेम केलंस, तसंच सुग्रीवावर ही कर. सुग्रीवाच्या शत्रूंना सामिल होऊ नकोस. सुग्रीव तुला जे काम करायला सांगेल ते श्रद्धा-भक्ति-पूर्वक कर. कोणाशी फार मैत्री ठेवणं अथवा मुळिच मैत्री न करणं–दोन्ही चकीचंच आहे." असं म्हणून वालीने प्राण सोडले. सर्व वानर आरडा-ओरड करून रडू लागले. वालीचे महान् कार्य ते स्मरू लागले.

गोलभ नावाच्या गंधर्वाबरोबर वालीने सतत १५ वर्षे युद्ध केले नि शेवटी त्याचा वध केला. वाली जिवंत होता तोपर्यंत वानरांना कसला ही धोका नव्हता.

आपल्या पतीचे स्मरण करीत तारा खूप रडली. वालीच्या वक्ष-स्थळांत घुसलेला बाण तिने बाहेर काढला. ताराच्या सांगण्यावरून अंगदाने वालीला नमस्कार केला. ताराची व्यथा पाहून वालीचा वध करविण्याबाबत सुग्रीवाला दुःख वाटले. डोळयात आसवे आणून तो रामाजवळ आला.

सुग्रीव रामाला म्हणाला–"हे रामा, तू दिलेले वचन पाळलेस नि वालीचा वध केलास. मला राज्य मिळवून दिलेस. पण माझी आता जिवंत राहण्याची इच्छा नाही. तारा आणि सर्व वानर रडत आहेत, मला हे राज्य घेऊन काय करायचंय? प्रथम वालीने मला फार त्रास दिला, म्हणून तो मरावा अशी मी इच्छा केली. पण आता वालीच्या मृत्युनंतर मी पश्चात्तापाच्या आगीच जळत आहे. मी आपलं उर्वरित जीवन ऋष्यमूक पर्वतावर घालवलं असतं तर तेच बरं झालं असतं. आता मला स्वर्ग ही नकोसा झालाय! वालीने मला जिवंत राहू दिलं होतं, मी तर त्याचे प्राण घेतले. माझ्याहून अधिक पापी दुसरा कोण असेल? आता मी युवराज होण्यायोग्य ही नाही. मग राजा कसा बनू? मी पण वालीच्या चिते बरोबर अग्निकाष्ठे भक्षण करावी म्हणतो. सीतेचा शोध करण्याचं काम वानर करतील."

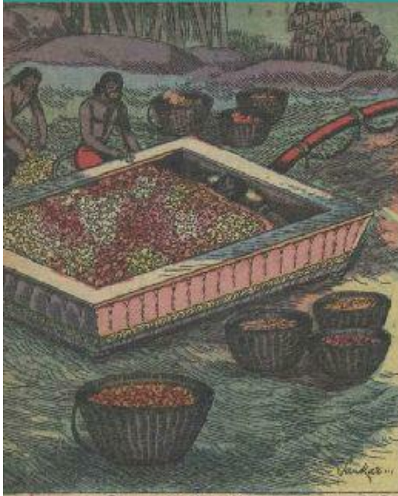
रामाकडे पाहून तारा रडत रडत म्हणाली–"ज्या बाणाने माझा पति वालीचा तू वध केलास, त्याच बाणाने मला ही वाली बरोबर पाठव. मी जवळ नसले तर वाली सुखाने कसा राहील? सीतेच्या विरहाने तू जसा दुःखी आहेस, तसाच तो स्वर्गात माझ्या विरहाने दुःखी राहील. तू जर मला ही मारलंस, तर वालीच्या वधा-बद्दल कोणी तुला दोष देणार नाही."

ताराचं हे बोलणं ऐकून तिचे सान्त्वन करीत राम म्हणाला–"तू एक वीर पत्नि आहेस. अशी दुःखाने व्याकुळ होऊ नकोस. वाली जिवंत असताना तू जशी सुखी होतीस, तशीच आता ही सुखी राहशील! तुझा मुलगा अंगद युवराज बनेल."

मग राम वानरांना म्हणाला–"मित्रांनो. तुम्ही किती ही रडलात, तरी त्यामुळे मृत व्यक्तीचे काही कल्याण होणार नाही. उगाच व्यर्थ वेळ का दवडता? वालीला उत्तम गति प्राप्त व्हावी यासाठी आपले जे कर्तव्य आहे, ते आता आपण करू या!"

दुःख-सागरात बुडलेल्या सुग्रीवाला लक्ष्मण म्हणाला–"सुग्रीवा, वालीचा दहन-संस्कार केला पाहिजे. यासाठी आवश्यक ती वाळलेली लाकडे व चंदन जमा कर. अंगदाचे सान्त्वन कर नि मृत पित्याच्या चितेला अग्नी देण्यासाठी त्याला तयार कर.

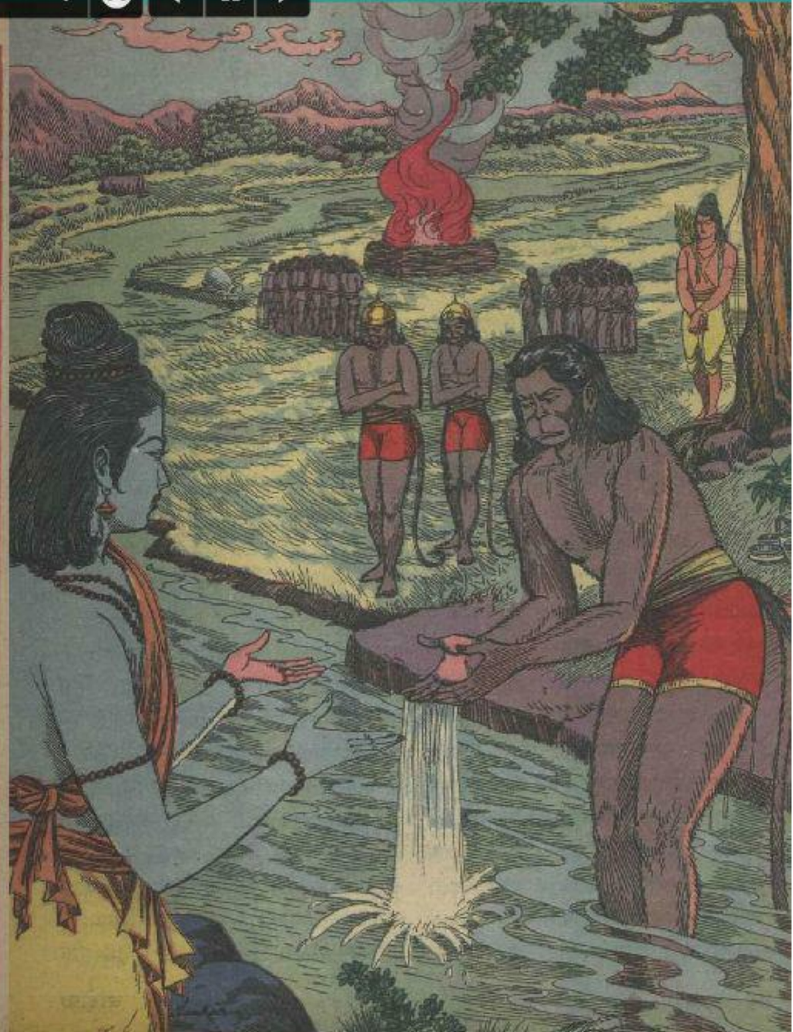

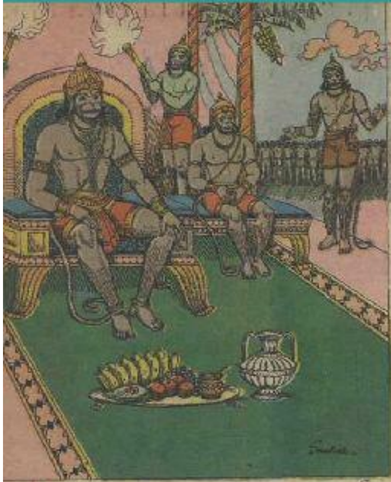
इयून पुढे तुला किष्किन्धेचे राज्य चालवायचे आहे. असा रडत बसलास तर काम कसे चालेल? अंगदा करवी फुले, कापड, तूप, तेल, सुगंधी द्रव्ये इत्यादि साहित्य मागवून घे. एक पालखी पण लागेल. वालीचे मृत शरीर वाहून नेण्यासाठी सर्व वानर तयार राहू देत."

तार पालखी आणण्यासाठी तावडतोब किष्किधेला गेला नि पालखी घेऊन आला. सुग्रीव आणि अंगद दोघांनी मिळून वालीचा मृत देह उचलला नि पालखीत ठेवला. सुग्रीवाने वालीच्या देहावर फुले वाहिली आणि प्रेत-यात्रेच्या वाटे वर वानरांनी फुले विखरत जावे अशी सूचना त्यांना दिली. मृत देहा बरोबर अंगद आणि तार इत्यादि नातेवाईक व स्त्रिया चालू लागल्या. एका नदीच्या किनाऱ्यावरील वाळवंटात चिता रचण्यात आली. नंतर दाह-कर्म पूर्ण करण्यात आले नि पाण्याचा अर्घ्य देण्यात आला. रामाने वानरांच्या मदतीने सर्व क्रिया-कर्म विधिवत् संपन्न केले.

सुग्रीवाने स्नान केले आणि ओल्या कपड्यानिशी राम व लक्ष्मणापाशी आला. सर्व वानर जवळच उभे राहिले. तेव्हा हनुमान रामाला म्हणाला–"हे राम, तुमच्या कृपेने सुग्रीवाला राज्य मिळाले. आता तुम्ही आज्ञा दिली की त्याला किष्किन्धेत जाऊन अनेक कामें केली पाहिजेत. विधिवत् राज्याभिषेक झाल्यावर तो राजा बनला म्हणजे तुमचा यथायोग्य सन्मान करील. म्हणून आमची तुम्हाला अशी विनंती आहे की तुम्ही आमच्या सह चलावे, सुग्रीवाचा राज्याभिषेक करावा नि आम्हा वानरांना संतुष्ट करावे."

यावर राम म्हणाला–"हे हनुमान, मी आपल्या पित्याच्या आज्ञेनुसार चौदा वर्षांचा वनवास भोगीत आहे, म्हणून मी एकाद्या नगरीत प्रवेश करणं मला इष्ट नाही. म्हणून तुम्हीच सर्वजण मिळून सुग्रीवाचा राज्याभिषेक करा आणि अंगदाला युवराज बनवा. श्रावण महिना सुरू होत

आहे. आता चार महिने पाऊस पडत राहील. म्हणून हे दिवस युद्ध करण्यासाठी योग्य नाहीत. तुम्ही सर्व जण किष्किंधेला जा. मी लक्ष्मणासह इथेच राहीन. ही गुंफा आम्हाला राहण्यासाठी फार छान आहे. जवळच पाणी आहे, कमल पुष्पे आहेत. कार्तिक महिना सुरू झाला म्हणजे आपण रावणाच्या वधाचा प्रयत्न करू या."

अशा प्रकारे रामाची आज्ञा मिळाल्यावर सुग्रीव किष्किंधेला आला. सर्व वानर त्याच्या सह नगरीत पोचले. अनेक वानर प्रमुख सुग्रीवाच्या दर्शनासाठी आले. त्यांच्याशी सल्ला-मसलत करून ताराचे शांतवन करण्यासाठी सुग्रीव वालीच्या अंतःपुरात गेला.

सुग्रीव वालीच्या अंतःपुरातून परत येईपर्यंत वानरांनी राज्याभिषेकासाठी आवश्यक सर्व सामग्री जमवली. सोन्याचा कशीदा काढलेले छत, दोन चौऱ्या, अनेक प्रकारची रत्ने, निरनिराळी धान्ये, औषधि वनस्पति, फुले, चन्दन, अक्षदा, केशर, मध, तूप, दही इत्यादि सर्व वस्तु तयार ठेवल्या. व्याघ्रचर्मापासून बनविलेली पादत्राणे सुग्रीवासाठी आणण्यात आली.

ब्राह्मणांनी अग्नि प्रज्वलित करून अग्नि-पूजा केली व नंतर वेदोक्त विधि अनुसार सुग्रीवाचा राज्याभिषेक करण्यात आला. गज, गवाक्ष, गवय, शरभ, गंधमादन, मैंद, द्विविद, हनुमान, जांबवंत, तल इत्यादींनी सुवर्ण-कलशांतून पाणी आणलं आणि सुग्रीवाला अभिषेक केला.

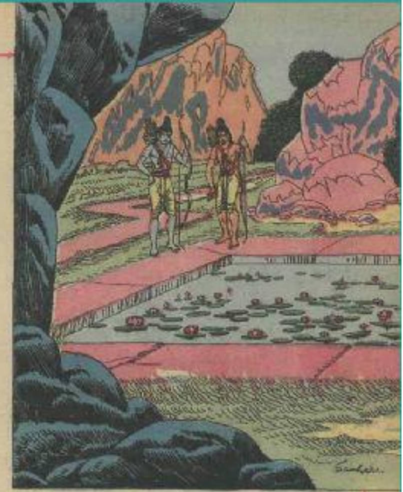
रामाच्या आज्ञेनुसार सुग्रीवाने अंगदाचा युवराज म्हणून अभिषेक केला. वानरांनी याबद्दल सुग्रीवाची खूप प्रशंसा केली. सर्व वानरांनी एक उत्सवच साजरा केला.

एवढे झाल्यावर सुग्रीव रामाला भेटला नि सर्व समाचार कथन केला. शेवटी तो रामाला म्हणाला—"मित्रा, राज्यकारभाराचे काम नीट चालू करून देऊन मी तुझ्या कामासाठी निघेन. हे पावसाळ्याचे दिवस संपून जाऊ देत. नंतर लगेच मी सीतेच्या शोधार्थ बाहेर पडीन." नंतर तो राजधानीत परत आला आणि आपली पत्नी रूमा हिच्या सह आनंदाने राहू लागला.

राम-लक्ष्मण पावसाळ्यात जिथे राहणार होते, ते स्थान प्रस्रवण पर्वतावर होते. हा प्रदेश फार रमणीय होता. जवळच कमल-पुष्पांनी भरलेलं एक सरोवर होतं. त्यांच्या गुंफेचं प्रवेश-द्वार नैऋत्य दिशेला होतं, त्यामुळे पावसाचे तुषार आत येत नसत. पूर्वेकडून येणारे थंड वारे आत प्रवेश करू शकत नसत. समोरच एक सुंदर मैदान होतं. जवळून एक नदी वहात होती. किष्किंधा येथून जवळच होती, त्यामुळे राजधानीतील उत्सव व अन्य समारंभांच्या मंगल वाद्यांचे सूर गुंफेत स्पष्ट ऐकू येत.

अशा सुंदर ठिकाणी रहात असताना एकीकडे राम सीतेच्या विरहाने दुःखी असे तर दुसरी कडे त्याला अशी आशा होती की रावणाचा वध करण्याच्या कामी सुग्रीव आपल्याला खूप उपयोगी पडेल. राम शरद् ऋतूची वाट पाहू लागला. हळू हळू पावसाळ्याचे दिवस एक-एक करीत एकदाचे संपले.

आता पाऊस थांबला. हनुमानाला वाटलं सुग्रीव रामाचं काम पूर्णपणे विसरून गेला आहे. सुग्रीवाने राज्यकारभाराची सारी कामे आपल्या मंत्र्यांना वाटून दिली

आणि स्वतः मात्र अंतःपुरात भोग-विलासात मग्न होऊन राहिला.

हनुमान हे सर्व पहात होता. म्हणून सुग्रीवाकडे जाऊन तो म्हणाला—"तुला राज्य मिळालं, राजवैभव मिळालं! आता मित्रधर्म विसरू नकोस. ती जबाबदारी तुला पार पाडली पाहिजे. आपली काही कामे राहिली तरी हरकत नाही, मित्राचं काम अवश्य झालं पाहिजे. रामाच्या सीतेला शोधून काढण्याचं काम आपल्याला केलंच पाहिजे. खरं म्हणजे आता पर्यंत हे काम सुरू होऊन जायला हवं होतं. राम चांगला माणूस आहे, म्हणून सर्व काही सहन करीत राहिला. सीतेचा शोध करण्या-

साठी आता काही लोकांना पाठवणं आवश्यक आहे."

सुग्रीवाला हनुमानाचं म्हणणं पटलं. त्याने नीलला बोलवलं नि सर्व वानर सैनिकांना एकत्र करण्याची आज्ञा दिली. त्याने असे ही जाहिर केले की पंधरा दिवसांच्या आत जे वानर किष्किधेला पोचणार नाहीत, त्यांना मृत्यु-दंडाची शिक्षा दिली जाईल.

याच काळात पावसाळा संपला तरी सुग्रीव न आल्याबद्दल रामाला वाईट वाटू लागले. तो लक्ष्मणाला म्हणाला– "शरद् ऋतु सुरू होताच सीतेला शोधून काढायचं वचन सुग्रीवाने आपल्याला दिलेलं होतं. पण आपलं काम झाल्यावर आता तो ते सगळं विसरलेला दिसतोय! माझ्या बाणाने तर तो घायाळ होऊ इच्छित नाही? तू त्याच्याकडे जा नि त्याला सांग की मी रागावलो आहे. वालीच्या वाटेने मी त्याला ही पाठवू शकतो म्हणावं. मला वाटलं तर मी त्याचा ही वध करू शकतो. तू हे सगळं सुग्रीवाला जाऊन सांग. होय, पण तुला जसं योग्य वाटेल तसंच सांग."

लक्ष्मणाला ही सुग्रीवाचा राग आला. "या सुग्रीवाला राज्य कसं मिळालं हे विसरला वाटतं तो! या राज्यापासून आता त्याला सुख मिळणार नाही. मी आता जाऊन सुग्रीवाचा वध करतो. अंगदाच्या मदतीने मी सीतेचा शोध करीन." असं म्हणून लक्ष्मण रागाने निघाला. त्याला थांबवीत राम म्हणाला– "लक्ष्मण, असं नको करूस. सुग्रीवाची व आपली मैत्री विसरू नकोस. शांतपणे सुग्रीवाशी बोल. त्याने विलंब जरूर केला आहे. पण आपल्यावर अत्याचार तर काही केलेला नाही! कदाचित राज्यकारभाराच्या कामात फार गुंतून पडला असेल. किंवा त्याची अन्य काही अडचण असण्याची शक्यता आहे. ती समजून घे. तू त्याला भेटलास की लगेच तो मित्र-कार्यासाठी निघेल असं मला वाटतं!"

कामेशचा राग

कामेशचा स्वभाव चिडका होता. बारीक सारीक गोष्टींवरूनही तो अस्वस्थ होई, रागावे. नुकतेच त्याचे लग्न झाले होते. त्याची बायको शान्ति अगदी पहिल्याने जेव्हा सासरी आली, तेव्हा सर्वांनी तिला सुचवले की, घरात प्रवेश करताना प्रथम उजवा पाय आत ठेव. पण चुकून, नीट लक्षात न आल्याने तिने प्रथम डावा पाय पुढे केला.

ते पहाताच कामेश रागावला व नूतन वधूचा हात धरून तिला मागे खेचत तो ओरडला–"इतके लोक सांगताहेत, ऐकू येत नाही? प्रथम उजवा पाय आत ठेव."

त्याच क्षणी शांतीने ओळखले की आपला नवरा चांगलाच रागीट आहे. नंतर घरातल्या सर्व लोट्यांना आणि ताटे-थाळ्यांना पोचे आलेले तिला दिसले, तेव्हा ताबडतोब हा आपल्याच नवरोजींचा प्रताप आहे हे तिच्या लक्षात आले.

एके दिवशी भिंतींवरील डाग न्याहाळून पहात असताना शांतीची सासू तिला म्हणाली–"मुली, घरात जेव्हा जेव्हा भाजी-आमटी बरोबर झाली नाही, तेव्हां तेव्हां तुझ्या नवऱ्याने ताटं-वाट्या भिरकावून दिल्या आहेत. त्यावेळी पडलेले डाग बरं!"

ते ऐकून सहा वर्षांची तिची नणंद जोरजोरात टाळ्या पिटून हसली.

परन्तु शांतीला मुळीच हसू आले नाही. आपल्या नवऱ्याला इतका राग का येतो हेच तिला कळेना. एकदा एकान्तात तिने त्याला याबद्दल विचारलेही. पण नुसतंच हसून त्याने उत्तर देणे टाळले.

शांति चांगलीच हुशार होती. आपल्या नवऱ्याचा स्वभाव सुधारण्यासाठी काही उपाय शोधून काढायचे तिने ठरवले. आपला नवरा आपल्याला अजून भोळी-भाबडी, बावळट समजतो आहे, तेव्हा त्याची ही

सिधु देशपांडे

समजूत तशीच काही दिवस कायम ठेवावी असे तिला वाटले.

राग आला की कामेश एकदम कडकपणे काहीही बोलत असे. त्याच्या शब्दांचाच आधार घेऊन त्याचा राग घालवावा असा तिने निश्चय केला.

एके दिवशी रागाने चेहरा लाल करूनच कामेश बाहेरून कुठूनसा घरी आला. आपला राग शान्तीवर काढत तो तिच्यावर ओरडला–"भरकन चार शित घालून ताट आण माझं. खाऊन लवकर जाऊन खपायचय मला तिथं!"

चेहऱ्यावरचा भोळा भाव कायम ठेवत, खरोखरीच मोजून भाताची चार शितं ताटात घालून घेऊन शांतिने ते त्याच्यापुढे ठेवले व आपण दुसरेच काम करत असल्याचा आव आणला. त्याच्याकडे न बघताच ती बोलू लागली–"मला मोठं आश्चर्य वाटतंय. हे तर सर्व एकाद्या गोष्टीतल्यासारखंच वाटतंय मला! नाहीतर फक्त चारच शितं खाऊन माणसाचं पोट कसं भरेल म्हणते मी!"

आतापर्यंत खरं तर कामेशचा राग चांगलाच भडकला होता. त्याला वाटले होते की आपल्या बायकोने मुद्दामच असे केले आहे. पण तिचे हे बोलणे ऐकून त्याला वाटल की, शान्ती खरोखरच अगदी भोळी आहे! ती भोळी-भाबडी आहे, हे त्याला माहीत होते, पण ती इतकी बावळट असेल असे नव्हते वाटले त्याला! या

विचाराने त्याचा रागाचा पारा झरंकन् खाली उतरला!

अशाच प्रकारच्या आणखीही तीन-चार घटना घडल्या–एकदा असाच कामेश घुश्श्यात होता! स्वयंपाकघरात असलेल्या आपल्या बायकोला हाका मारून तो म्हणाला–"पिशवी आणून फेक माझ्या तोंडावर, बाजारातून भाजी वगैरे आणून मरतो एकदाचा!"

शान्तीने पिशवी आणून नवऱ्याने सांगितल्याप्रमाणे खरोखरच त्याच्या तोंडावर फेकली! तिने असे का केले याबद्दल कामेश ओरडताच ती मख्खपणे म्हणाली–"मला काय माहीत? मला वाटलं की बाजारात जाताना नवऱ्याच्या तोंडावर पिशवी फेकायची या घरची रीतच असावी. त्यामुळे काही शुभ होत असावं!"

यावर काय बोलावे, हेच कामेशला सुचेना!

असेच एकदा घरचे सर्व लोक शेजारच्या गावी लग्नाला गेले होते. घरात केवळ शान्ति अन् कामेशच काय ते होते. पडवीत ठेवलेला तांदुळाच्या धुवणीच्या पाण्याचा घडा भरून गेला होता. दूर झाडाखाली त्यासाठीच ठेवलेल्या मोठ्या कुंडीत ओतण्यासाठी घडा उचलून शान्ति बाहेर आली. पण रात्री आधीचे पाणी गाय प्यायली नव्हती, म्हणून कुंडीही. भरलेली तशीच होती. आता हे धुवणीचे, पेजेचे पाणी खाली कसे ओतून द्यायचे?

जवळच निंबाच्या झाडाखाली कामेश योगासने करत होता. त्याला हे सर्व सांगून आता त्या पाण्याचे काय करावे याबद्दल शान्तीने विचारले. कामेशने चिडून तिच्या-कडे पाहिले अन् रागाने ओरडून–"ओत माझ्या टाळक्यावर!" असे म्हणून पुन्हां डोळे मिटून पद्मासन घालून बसला.

कामेशच्या तोंडून हे शब्द बाहेर पडायचाच अवकाश, कि तो धुवणीच्या पाण्याच्या घडा शान्तीने त्याच्या डोक्यावर उपडा केला! कामेशने एकदम घाबरून डोळे उघडले अन् रागाने शान्तीच्या गालावर एक चपराक मारली. शान्ती आश्चर्याने त्याच्याकडे पहातच राहिली!

रागाने लाल होत कामेशने तिला विचारले–"आता या वयात काय मी तुला रीत-भात शिकवायला हवी? काय केलंस तू?"

डोळ्यात पाणी आणून शान्ति म्हणाली–"तुम्हीच तर मला ते डोक्यावर ओतायला सांगितलंत नं? मला आपलं वाटलं की हे तांदूळ-धुवणीचं पाणी असं डोक्यावर ओतलं, तर तब्येतीला चांगलं असतं!"

तिचं हे बोलणं ऐकून आपल्याच कपाळावर हात मारून कामेश गप्प बसला. आतून पंचा आणून त्याचं डोकं व अंग पुसत शान्ती म्हणाली–"माझं काही चुकलं असलं तर क्षमा करा हं मला!"

बायकोच्या या भोळेपणामुळे आता कामेशला तिच्याबद्दल सहानुभूति वाटली अन् यापूर्वी अशा प्रकारच्या घडलेल्या घटनांचीही त्याला आठवण झाली. यानंतर आपल्या स्वभावानुरूप राग येऊन काही अपशब्द तोंडून काढण्यापूर्वीच तो स्वत:ला आवरून शान्त होण्याचा प्रयत्न करू लागला.

ही गोष्ट शान्तीच्याही लक्षात आली. तीही नन्तर नवऱ्याच्या अपेक्षेप्रमाणे वागू लागली, त्याला कधी दु:ख होईल असे ती वागली नाही. हळूहळू कामेशचा रागही आपोआपच शान्त होऊन त्याच्यात एक सौम्यपणा आला.

सोन्याचा उन्दीर

प्रतिष्ठान देशात आदर्शनगर नावाचे एक शहर होते. त्या शहरात एक वैश्य विधवा रहात असे. तिचा पति वारला, त्यावेळी तिच्या भाऊबन्दांनी त्याची सर्व संपत्ति हडपली. ती त्यावेळी गर्भवती होती. तिला नन्तर एक मुलगा झाला. खूप हाल-अपेष्टा सहन करून तिने आपल्या मुलाला वाढवले. तो मोठा झाला, तेव्हा ती आपल्या मुलाला जवळ बोलावून म्हणाली–

"बाळा, तू तर वैश्यपुत्र आहेस. याच शहरात धनगुप्त नावाचा एक करोडपति रहातो. गरीब वणिक्पुत्रांना तो मदत करतो. तूही त्याला भेट अन् व्यापारासाठी आवश्यक इतके भांडवल त्याच्याकडून मिळव."

आईच्या सल्ल्यानुसार तो वैश्य पुत्र करोडपति धनगुप्ताला भेटण्यासाठी निघाला. तो जेव्हा धनगुप्तकडे पोचला, तेव्हा तो एका तरुणाला रागावून म्हणत होता–

"तुझ्यात थोडीही व्यापारदक्षता दिसून येत नाही. कितीतरी वेळा मी तुला आर्थिक मदत केली, पण तू एकदाही फायदा करून घेऊ शकला नाहीस. कोणी खरा बुद्धिमान असेल, तर तो तिथे पडलेल्या मेलेल्या उंदराचाही भांडवल म्हणून उपयोग करून लाखो रुपये मिळवू शकेल."

हे ऐकून वणिक पुत्राने मनात काही विचार केला आणि धनगुप्तकडे व्यापारा-साठी पैसे न मागता, तिथे पडलेला मेलेला उंदीरच उचलून घेऊन निघून आला. एका ठिकाणी वाण्याच्या दुकानात रहाणाऱ्या पाळीव मांजराला त्याने तो उंदीर खायला दिला. यावर खूष होऊन वाण्याने वणिक् पुत्राला दोन ओंजळी हरभरे दिले. त्याने ते तळून, तिखट मीठ लावून त्याचे छान स्वादिष्ट मसालेदार चणे बनवले अन् थंड पाण्याचा एक घडा व ते चणे घेऊन तो

२५ वर्षांपूर्वीच्या चांदोबातील गोष्ट

गावाच्या बाहेर रस्त्याच्या कडेला एका झाडाखाली बसला.

बाहेर कडकडीत ऊन पडलेले होते. जंगलात लाकडे तोडून येणारे लाकूडतोडे रोज या छायादार झाडाखाली विश्रान्तीसाठी बसत असत. त्यांना हा वणिक पुत्र थोडे मसालेदार चणे देऊन वर थंडगार पाणी देऊ लागला. तेव्हा खूष होऊन ते याला दोन लाकडे बक्षीस देऊन आपापल्या वाटेने जाऊ लागले.

अशा प्रकारे मिळालेली मोळी घेऊन वणिक पुत्र शहरात आला. ती लाकडे विकून त्याने हरभरे खरीदले. या काळात मिळालेली लाकडे विकून त्याने बऱ्यापैकी पैसे जमवले. आता चणे विकायचे सोडून त्याने लाकडेच खरेदी करून जमवून ठेवली. इतक्यात पावसाळा सुरू झाला आणि लाकडांचा भाव वाढला. आपल्या जवळची सारी लाकडे त्याने चढ्या भावाने विकून एक छोटेसे वाणसामानाचे दुकान घातले.

या व्यापारात त्या वणिक् पुत्राला चांगला लाभ होऊ लागला. अशा तऱ्हेने फारच थोड्या दिवसात या वणिक पुत्राने एक मोठा व्यापारी म्हणून नाव कमावले. अनेक घरे व शेत-जमिनी खरेदी करून तो आपली संपत्ति वाढवीत राहिला आणि एक दिवस तो खरोखरीच लखपति बनला! त्याने आपला व्यापार उंदराच्या भांडवलापासून सुरू केला होता, म्हणून लोक त्याला 'मूषकशेट' म्हणत असत.

मूषकशेटने एक दिवस एक सुंदरसा सोन्याचा उंदीर बनवून घेतला, अन् तो घेऊन धनगुप्तला देत तो म्हणाला–"महाराज, हे आपण मला दिलेलं भांडवल आहे. व्याजासकट आपलं भांडवल मी परत द्यायला आलो आहे, कृपया स्वीकार करावा."

त्याची बुद्धिमत्ता व सद्व्यवहार यामुळे धनगुप्तला फार संतोष वाटला. आपल्या एकुलत्या एका मुलीचा विवाह त्याने या तरुणाशी लावून दिला व तो सोन्याचा उंदीर जावयालाच बक्षीस दिला.

चिनी वस्त्र

खूप जुनी गोष्ट, तीन हजार वर्षांपूर्वीची. चीनच्या राजाने एका सुन्दरशा मुलीशी विवाह केला. त्या सुन्दरीचे नाव होते सीलिंगशी. बिचारी चौदाच वर्षांची होती. तसे पहिले तर राजाची पट्टराणी ती. तिला काय कमी असणार?

पण असे असूनही सीलिंगशी उदास असे! तिच्या डोळ्यातून नेहमी अश्रू वहात असत. लहान वयात आईबापांचा विरह घडला होता तिला. आपले आई-वडील, भावंडे आणि अन् नातेवाईकांपासून दूर रहाणे जड जात होते. त्यांच्या आठवणीत हरवल्यासारखी राहून ती उदास व खिन्न दिसे.

पट्टराणीच्या उदासीबद्दल राजाला समजले आणि तो तिला भेटण्यासाठी उद्यानात निघून आला. तेथे तुतीच्या एका झाडाखाली बसलेल्या राणीजवळ जाऊन तो म्हणाला–"काय झालं प्रिये तुला? बरं वाटत नाही का?"

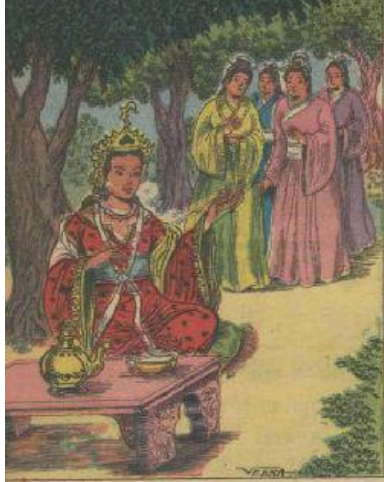
"असं काही नाही स्वामी! उगीचच माझं मन अप्रसन्न आहे!" सीलिंगशी उत्तरली.

राजाने ताबडतोब मन्त्र्यांना बोलावून आज्ञा दिली, "हे पहा, महाराणीचं मन उदास आहे. तिला हर्ष व उल्हास वाटण्यासाठी ताबडतोब काही उपाय करा."

इतक्यात दासींनी चहाची किटली आणून महाराणीसमोर ठेवली. आपल्या सवयीप्रमाणे चहाचे कप भरून तिने प्रथम ते नर्तक व गवयांना दिले आणि एक कप स्वतः पुढे ठेवला.

त्याच वेळी तुतीच्या झाडावरून काही तरी टपकन अगदीबरोबर राणीच्याच कपात पडले आणि चहाचे शितोडे राणीच्या कपड्यांवर उडाले. दासी ताबडतोब राणीकडे धावल्या.

चीनची एक लोक कथा

"अगोदर चहाच्या कपात काय पडलंय ते तर पहा!" महाराणी म्हणाली.

दासींनी चहाच्या कपातून सुताच्या लडीसारखी वस्तु उचलून राणीच्या हाती दिली. ती वस्तु म्हणजे दुसरे काही नसून रेशमाच्या किड्याचा कोष होता!

तो कोष हाती घेताना एक गोष्ट सीलिंगशीच्या लक्षात आली की कोष उघडला गेला होता अन् त्यातून उत्तम असे मजबूत व चमकदार तंतू बाहेर पडत होते!

"वा, वा! किती आकर्षक तंतू हे! हेच जर धागे असते तर यांच्यापासून किती सुंदर अन् चमकदार वस्त्र बनू शकले असते!" तिच्या मनात आले. दुसऱ्याच क्षणी आणखी एक विचार तिच्या मनात आला. हे बारीक आहेत, पण ते चांगलेच मजबूत व दर्जेदार आहेत, लवकर तुटायचे नाहीत. या तंतूना नीट पीळ घालून याचा चांगला मजबूत धागा तयार होईल आणि मागावर याचे सुंदर व उत्तम असे कापड विणता येईल!

हा विचार मनात आल्याबरोबर तिचे डोळे आनन्दाने चमकू लागले. तिची खिन्नता कुठल्याकुठे पळून गेली. तिने तावडतोब आपल्या हातातल्या कोषातल्या तंतूपासून धागा बनवायची आज्ञा दिली. दासी तावडतोब धागा बनवून त्याच्या लडी तयार करायच्या उद्योगाला लागल्या.

"यातून असा कितीसा धागा मिळेल? कपडा बनवण्यासाठी पुरेसा धागा मिळणे आवश्यक आहे, तेव्हा तुम्ही असं करा. झाडावर जितके सापडतील तितके सारे कोष काढून आणा आणि चहात टाका!" सीलिंगशी राणीने आज्ञा दिली.

आता कुणालाच फुरसत नव्हती, महाराणी रिकामी नव्हती अन् दासीही नव्हत्या! यापूर्वी राणीचा एकेक क्षण एकेका युगासारखा जात होता, आता एक एक तास तिला एकेका सेंकदासारखा वाटू लागला! सूर्यास्तापूर्वी धाग्याच्या अनेक लडी तयार होऊन पडल्या! महाराणीने सुतारकाम करणाऱ्या कारागिरांना बोलावून घेतले आणि त्यांना आज्ञा दिली–"हा धागा पहा. आता किती बारीक व पातळ आहे हा! याचा कपडा विणण्यासाठी मला लवकरात लवकर एक खास असा माग बनवून द्या. सकाळच्या आत माग तयार होऊन माझ्या महालात हजर करा."

दुसऱ्या दिवशी महाराजांनी मन्त्र्यांना विचारले–"महाराणीला आनन्द व्हावा म्हणून काय उपाय शोधून काढला आहात?"

"आम्ही एक उपाय शोधलाय प्रभु! एक सुंदरसा मोर मागवून घेऊन महाराणीच्या उद्यानात सोडा. त्याचा नाच व सौन्दर्य पाहून राणीसाहेब खूष होतील." दोन मन्त्री हळूच म्हणाले.

राजाने ओळखले की आपल्या या दोन्ही मन्त्र्यांनी योग्य उपाय शोधलेला नाही. त्याने मन्त्र्यांना आज्ञा दिली की त्यांनी महाराणीला आपणाकडे पाठवावे.

"प्रभु, महाराणी तर अजून आपल्या महालातून बाहेर आलेल्या नाहीत." दासी म्हणाल्या.

"का बरं अजून आली नसेल ती!" राजाच्या मनात आले. आपल्या लाडक्या राणीबद्दल त्याला चिन्ता वाटली. त्यामुळे सिंहासनावरून उतरून तो सरळ राणीच्या महालाकडे चालू लागला. महालात पाऊल

ठेवताच त्याला जे काही दिसले, त्यामुळे त्याला मोठे आश्चर्य व आनन्द वाटला.

आता महाराणी उदास व खिन्न नव्हती. एका विशेष अशा हात मागासमोर बसून ती कधी कोणी पहिलेही नसतील अशा चमचमत्या धाग्यांनी एक चमकदार वस्त्र विणत होती!

राणीने मस्तक उचलून राजाकडे पाहिले. तिच्या डोळ्यात अपूर्व असा आनन्द दिसत होता अन् चेहरा हसरा होता!

"स्वामी! मी आपल्या खिन्नतेमुळे आपल्याला दुःख दिलं आहे. क्षमा करावी मला! त्या बदल्यात आपल्याला हे अद्भुत वस्त्र विणून द्यायची इच्छा आहे माझी!

आपला राग तर नाही ना माझ्यावर?" सीलिंगशीने विचारले.

"राग? कशाबद्दल बुवा? इतकं अद्‌भुत आणि अपूर्व असं वस्त्र तुझ्या सुंदर हातातून बक्षीस म्हणून घेताना मला राग का बरं यावा?" हसतच महाराजांनी विचारले.

आता आपल्याला हे विणायची प्रेरणा कशी मिळाली याबद्दलची सर्व हकिकत सीलिंगशीने राजाला सांगितली.

"आपल्यासारख्याची पत्नी व देशाची महाराणी असूनही मी स्वतः आपल्या हाताने काम करते, हे पाहून लोकांना बरं वाटणार नाही या विचारानेच मी हे सर्व गुप्त ठेवले." महाराणी म्हणाली.

"याबद्दल मला जराही दुःख नाही प्रिये! तुझ्या मनाला आनन्द मिळावा म्हणून मी आपलं अर्ध राज्यही वेळ आल्यास देऊन टाकीन. तुझं दुःख दूर झालं, याचाच मला आनन्द वाटतोय." राजा बोलला.

"स्वामी, मग माझी एक इच्छा आहे, पुरी कराल?" राणीने विचारले.

"हां, हां! जरूर पुरी करीन. मागून तर पहा." राजा आनन्दून म्हणाला.

"हजार तुतीची झाडं लावून एक बाग माझ्या हवाली करावा महाराजांनी." सीलिंगशीने आपली मागणी बोलून दाखवली अन् महाराजांनी ती तावडतोब पुरी केली.

दुनियेतलं पहिलं रेशमी वस्त्र विणण्याचं श्रेय सीलिंगशीला मिळालं. चिनी भाषेत आजही 'सी' या शब्दाचा अर्थ होतो रेशीम त्यानन्तरही एक संप्रदाय म्हणून चीनच्या सर्व राण्या वर्षातून एक दिवस स्वतःच्या हाताने रेशमाच्या किड्यांना खाणे देत असतात.

हळूहळू रेशीम बनवण्याचे रहस्य चीनमधून अन्य देशातही फैलावले म्हणूनच आपले पूर्वज रेशमी कापडाला 'चिनी वस्त्र' असे म्हणत. आज इतर सर्व देशात रेशमी कपडा बनतो, पण चीनमधे बनणाऱ्या रेशमाचे आपले असे वैशिष्ठ्य असते.

निसर्गातील आश्चर्ये:

पृथ्वीवरील एकूण जमिनीचा वरचा १०.४ टक्के भाग म्हणजेच जवळजवळ ६०,२०,००० वर्गमैल इतके क्षेत्र कायम हिमाच्छादित असते, असे मानले जाते. हा भाग हिमनदीच्या रूपात हळूहळू उताराकडे सरकत रहातो.

सर्पहन्ता पक्षी

आफ्रिकेत आढळणारा 'सेक्रेटरी बर्ड' नावाचा पक्षी सापाची शिकार करतो. पण ही शिकार तो हवेत करत नाही, तर जमिनीवरच तो सापाना आपल्या पायांनी तुडवून मारतो.

खोल सरोवर

जगातील सर्वांत खोल सरोवर म्हणजे रशियातील मध्य सैबेरियात असणारे 'लेक बेकल' हे होय. याची खोली ४,८७२ फूट म्हणजेच १,४८५ मीटर इतकी आहे.